

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ЗАОЧНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ

Кафедра теоретичної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«КОНТРОЛЮЮЧА ПОВЕДІНКА МАТЕРІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
ВИХОВАННЯ ТА ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ»**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
Ілони МЛАДШЕВОЇ
(КОРОЛЬКОВОЇ)
2 курсу заочної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»

Науковий керівник
кандидат психологічних наук, доцент
Оксана БОРИСЕНКО

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент
Олександр КУЦІЙ

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«___» _____ 2022 р., протокол № _____

Завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Реферат

Магістерська робота «Контролююча поведінка матерів та її вплив на виховання та особистість дитини» розміщена на 54 сторінках комп'ютерного набору. Включає 5 таблиць, 1 рисунок, 58 джерел використаної літератури та додатки, в яких представлені результати досліджень за діагностичними методиками.

Ключові слова: контролююча поведінка матерів, стилі виховання, емоційні прояви мамів, дисфункційні схеми, батьківсько-дитячі взаємини.

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей причини контролюючої поведінки в матерів дітей різного віку.

Сьогодні у фокусі уваги дитячих та юнацьких психологів, психотерапевтів, популяризаторів психології, соціальних працівників, вчителів, вихователів, матерів, які діляться досвідом - особливості виховання та особистість дитини. Попри різноманітну палітру підказок у вихованні, стосунки матерів та дітей не завжди можна назвати близькими, гармонійними, довірливими та спокійними. Мати знання про виховання та розвиток дитини - це чудово, але це лише частина успіху, існують ще інші причини, які впливають на розвиток особистості дитини та на якісну взаємодію у сім'ї.

Саме тому предметом дослідження виступають причини, які впливають на контролюючу поведінку матерів.

Магістерська робота носить теоретико-дослідницький характер. Її мета з'ясування причин контролюючої поведінки матерів для кращого розуміння цієї проблематики з можливістю в подальшому корекції певних аспектів виховання.

Результати дослідження і зроблені висновки можуть бути використані психологами, психотерапевтами у роботі з дітьми, підлітками та сімейною системою в цілому.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНТРОЛЮЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ МАТЕРІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ТА ОСОБИСТІСТЬ ДИТИНИ	8
1.1. Поняття батьківського контролю	8
1.2. Особливості контролюючої поведінки матерів дітей різного віку	13
1.3. Зв'язок стилів виховання і потреби матерів в контролі дітей	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН КОНТРОЛЮЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ МАТЕРІВ ДІТЕЙ	25
2.1. Методи і методики дослідження	24
2.2. Результати кластерного аналізу	31
2.3. Взаємозв'язок структурних компонентів різних емоційних проявів матерів щодо впливу дисфункційних схем на різні аспекти батьківсько-дитячих взаємин	35
2.3.1. Перший кластер	36
2.3.2. Другий кластер	38
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	56

Вступ

Актуальність дослідження.

Сьогодні у фокусі уваги дитячих та юнацьких психологів, психотерапевтів, популяризаторів психології, соціальних працівників, вчителів, вихователів, матерів, які діляться досвідом - особливості виховання та особистість дитини.

Є багато літератури як виховати лідера, як вплинути на емоційний чи соціальний інтелект дитини, як розвивати здібності дитини і т. д. Та, попри таку різноманітну палітру підказок у вихованні, стосунки матерів та дітей не завжди можна назвати близькими, гармонійними, довірливими та спокійними. Мати знання про виховання та розвиток дитини - це чудово, але це лише частина успіху, існують ще інші причини, які впливають на розвиток особистості дитини та на якісну взаємодію у сім'ї.

Розглядаючи велику кількість наукових джерел, особливо беручи до уваги теорію прив'язаності Джона Боулбі, ми розуміємо, що вплив мами є одним з ключових для більшості людей. Нам дуже цікаво дослідити питання материнського контролю і причин, через які вони його здійснюють. Адже необхідно розібратись в особливостях самої мами, а також дитини і врахувати зовнішні чинники, такі як наявність батька, вплив інших членів родини, соціального оточення загалом.

Цікавим є те, чому деякі мами занадто сильно контролюють дітей в певних аспектах, тоді як абсолютно не контролюють в інших. До прикладу, суворий контроль виконання домашніх завдань чи прийому їжі, в той же час низький рівень контролю дружніх взаємин дитини, того як вона проводить вільний час, чим цікавиться, в які ігри грає. Або ж обмеження користування інтернетом при цьому повна довіра щодо вибору літератури. Іншими словами, що керує матір'ю, коли вона обирає певні сфери життєдіяльності дитини, де її контроль збільшується, а де навпаки є надто ліберальним.

Можливо це будуть власні схеми і переконання, можливо страхи чи травматичний досвід, можливо те як виховували свого часу самих матерів в її дитинстві.

Можемо припустити, що контролююча поведінка матерів викликана в першу чергу страхом або ж тривогою опинитись в небезпеці через неспроможність прийняти правильне рішення. Мама, контролюючи дітей, просто не можуть справитись зі своїми власними страхами щодо емоційної реакції на зовнішні подразники, таким чином застосовують контроль як захисну поведінку. Наприклад, через контроль виконання домашніх завдань мама бореться зі своєю тривогою щодо своєї власної значимості в житті дитини, або ж уникає думок, про те, що вона може відпустити дитину робити свої власні помилки, таким чином уникаючи страху стати самотньою чи нікому непотрібною; або ж захищається від переконання, що вона погана матір, бо дійсно приділяє, як їй здається, таким чином час дитині, тим самим борючись з відчуттям провини.

Актуальність цієї проблеми, необхідність з'ясувати причини контролюючої поведінки матерів дітей, обумовили вибір теми даного дослідження «Контролююча поведінка матерів та її вплив на виховання та особистість дитини».

Теоретико-методологічна основа дослідження.

Аналіз існуючих на сьогодні робіт доводить, що існує кілька способів класифікації стилів сімейного виховання в залежності від рівня батьківського контролю. Найбільш поширені варіанти дещо розрізняються за типами, назвами, прийнятою термінологією. Популярними можна вважати класифікації Грейс Крайг, яка спирається на праці Діани Баумринд, Є. Маккобі і Д. Мартин. Ці автори фокусуються на двох факторах, що впливають на дитину при взаєминах з батьками - батьківській теплоті та батьківському контролю [3; 4; 7].

Виділяють три рівні батьківського контролю: низький, середній і високий відповідно до наступних стилів сімейного виховання (за Г. Крайг).

Є.Г, Ейдеміллер і В. Юстицкис описали різнополярні системи вимог-обов'язків.

А. І. Захаров виділяє три види батьківського контролю: дозволяючий, помірний (поєднання суворості і дозволеності) і надмірний - обмежувальний (сувора дисципліна в сім'ї).

Отже, **предметом** нашого дослідження виступають причини, які впливають на контролюючу поведінку матерів.

Об'єктом даного дослідження відповідно є матері.

Метою нашої роботи ми бачимо з'ясування причин контролюючої поведінки матерів для кращого розуміння цієї проблематики з можливістю в подальшому корекції певних аспектів виховання.

Спробуємо висунути деякі гіпотези щодо теми нашого дослідження:

Гіпотеза 1 - контролююча поведінка матерів викликана найчастіше їхніми власними дисфункційними схемами, такими як «Схема перфекціонізму та гіперкритичності», а також «Схемою самопожертви».

Гіпотеза 2 - матері за допомогою контролю вирішують свої власні незадоволені базові потреби в визнанні власної цінності, гідності, об'єктивній самооцінці, безумовній любові.

Мета нашої роботи зумовлює низку **завдань**:

1. Проаналізувати джерела та виявити природу материнського контролю.
2. Дослідити вплив контролюючої поведінки на стосунок матерів і дітей.
3. Розробити методологічні засади дослідження причин контролюючої поведінки в матерів.
4. Емпірично дослідити причини контролюючої поведінки матерів

Для розв'язання поставлених завдань були використані наступні **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз і узагальнення психологічної літератури з досліджуваної проблеми;
- емпіричні методи (анкетування, тестування, метод експерименту);

- методи математичної обробки даних з подальшою їх якісною інтерпретацією.

До психодіагностичного комплексу увійшли методики: опитувальник PARI (parental attitude research instrument), який використовується для вивчення відношення батьків (в першу чергу матерів) щодо різних сторін сімейного життя (сімейної ролі). Автори – американські психологи Е.С. Шефер и Р.К. Белл.

Та опитувальник YSQ – S3 зі схема-терапії, розроблений Янгом і співавторами.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні та поглибленні причин контролюючої поведінки матерів для кращого розуміння цієї проблематики з можливістю в подальшому корекції певних аспектів виховання.

Практичне значення: результати дослідження та зроблені висновки можуть бути використані дитячими та підлітковими психологами, соціальними працівниками, викладачами психологічних факультетів в рамках дисципліни «Вікова психологія»

Надійність і вірогідність досліджень забезпечувались використанням методів, що відповідали меті, завданням, гіпотезі кількісним, якісним та кореляційним аналізом отриманих даних.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНТРОЛЮЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ МАТЕРІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ТА ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ

1.1. Поняття батьківського контролю

Поняття батьківського контролю є досить неоднозначним. Розглянувши різноманітні літературні джерела, нами було виявлено, що не має єдиного чіткого визначення цього типу поведінки. Кожен з авторів по-своєму дивиться на це. Але ми побачили певні тенденції і хотіли б в цій роботі відзначити деякі з них.

Поняття «батьківський контроль» згідно з Андрєєвою Т.В. [1, с. 221] має відношення до вираженості у батьків заборонних тенденцій, що виражаються у вимогах підпорядкування правилам, виконання дітьми своїх обов'язків; це спроба впливати на діяльність дитини. При високому значенні показника батьківського контролю перед дитиною ставлять низку обмежень, заборон, вимагають виконувати певні вказівки та дотримуватись певних обов'язків, не дають можливості слідувати власним бажанням і діяти згідно власної волі.

На противагу цьому, при низькому значенні даного показника, до дітей ставлять значно менше заборон і обмежень, накладають менше обов'язків та не дають стільки вказівок, не впливають на їх поведінку і вираження ними емоцій. [27]

Маккобі Є.Є.[49] включила в батьківський контроль наступні компоненти:

- 1 обмеження - встановлення меж дитячої агресії;
- 2 вимогливість - очікування високого рівня відповідальності у дітей;
- 3 строгість - примус дітей до чого-небудь;
- 4 нав'язування - вплив на плани і стосунки дітей;
- 5 довільний прояв влади.

Контроль є найважливішим компонентом процесу виховання в сім'ї та як система батьківської дисципліни, включає [23, с. 169]:

- систему вимог і заборон;
- спосіб контролю виконання вимог та заборон;
- систему санкцій (покарання і заохочення);
- батьківський моніторинг.

Система вимог та заборон, як складова батьківського контролю, конкретизує соціальні очікування щодо рівня досягнень дитини, її поведінки та діяльності. Це зумовлюється системою цінностей і цілей виховання і є важливим та абсолютно необхідним компонентом виховання. При цьому дана система має виконувати наступні важливі функції:

- 1 передбачати об'єктивно реальні цілі виховання дитини;
- 2 надавати приклади соціально бажаної поведінки дитини;
- 3 забезпечувати умови для розвитку спроможності дитини самостійно формулювати свою діяльність і взаємовідносини згідно до встановлених норм і правил;
- 4 забезпечувати розвиток саморегуляції і самодисципліни;
- 5 дозволяти структурувати і організувати середовище, забезпечуючи безпечний, тобто прогнозований і такий, що піддається розумному контролю з боку дитини, простір життєдіяльності.

Вимоги конкретизують позитивні очікування, які пред'являються до дитини, тобто опис тієї поведінки і тих результатів та досягнень, які прагнуть бачити батьки. Заборони визначають негативні очікування, тобто небажану для батьків поведінку дитини. Вимоги задають позитивний соціальний еталон вчинків і якостей, стимулюють мотивацію досягнень і активність дитини. Заборони, навпаки, обмежують активність, призводять до формування залежності, пасивності, безініціативності дитини, стимулюють розвиток мотивації уникнення невдач і блокують формування мотивації досягнень. [23, с.171], [26]

Батьківські вимоги можуть бути розділені на: вимоги-обов'язки, тобто те, що дитина повинна робити самостійно (самообслуговування), та вимоги-заборони - тобто те, що їй робити не можна.

Є.Г, Ейдемільер і В. Юстицкіс [16, с.120] описали наступні різнополярні системи вимог-обов'язків:

- Надмірність вимог-обов'язків - вимоги до дитини дуже великі, не відповідають її можливостям, що збільшує ризик психічної травматизації дитини.

- Недостатність визначених вимог-обов'язків - дитина має мінімальну кількість обов'язків у родині, і батьки нерідко нарікають, що дитину важко залучити до якоїсь справи по будинку.

Вимоги-заборони визначають ступінь самостійності дитини, можливість самому вибирати спосіб поведінки. Виділяють аналогічні дві форми: надмірність і недостатність. Надмірність проявляється в тому, що дитині «нічого не можна». Недостатність полягає в тому, що дитині «все можна», а якщо й існують будь-які заборони, дитина їх легко порушує.

Основним принципом введення обмежень для батьків має стати прагнення скоротити їх до мінімуму[23, с.171] Однак існують заборони, уникнути яких неможливо. Крім зовнішнього обмеження їх зміст включає і сутнісну сторону - соціально схвалюють і сприяють цінності, що визначає ставлення людини зі світом людей і світом предметів.

Основні необхідні заборони стосуються:

- здоров'я дитини (заборона на дії, які загрожують здоров'ю та життю самої дитини);
- фізичної та особистісної безпеки оточуючих людей (заборона на дії, які становлять загрозу життю, здоров'ю і суперечить нормі поваги до особистості іншої людини);

- збереження матеріальних, культурних і духовних цінностей (заборона на деструктивні, руйнівні дії відносно природного та культурного середовища). [23, с.171]

Вагомого значення набуває спосіб пред'явлення дитині вимог і заборон. За цим критерієм вимоги до дитини можна розділити на імперативні і оптативні. Імперативні вимоги пред'являються в категоричній, зобов'язуючій формі (наказ, розпорядження, вказівка, загроза, повчання). Оптативні вимоги надаються через висловлювання бажаності виконання дитиною тих чи інших дій (рада, пропозиція, прохання).

Ефективний контроль передбачає поєднання емоційного прийняття з високим обсягом вимог, їх ясністю, несуперечливістю і послідовністю. Батьківський контроль може бути представлений в двополюсній системі: автономія - контроль. Будь-яка конкретна поведінка батьків займає місце між двома крайніми точками: від надання повної автономії до абсолютного підкорення волі батьків.

А. І. Захаров [20, с. 125,126] виділяє три види батьківського контролю: дозволяючий, помірний (поєднання суворості і дозволеності) і надмірний - обмежувальний (сувора дисципліна в сім'ї).

При дозволяючому контролі спостерігається відсутність заборон, починаючи від малого потурання аж до повної нездатності батьків впоратися з почуттями дітей. Допускаються повна активність і самостійність дитини, відсутні осуд і покарання. Батьки потурають капризам дітей. Дозволяючий контроль передбачає відсутність приписів і санкцій. Батьки в усьому йдуть на зустріч і нерідко дозволяють надмірні, з позиції здорового глузду, вчинки і бажання дитини.

Відсутність контролю має дві форми: гіпопротекція і гіперпротекція. Гіпопротекція - форма відсутності контролю, при якому спостерігається недолік опіки та контролю, що приводить, іноді, до повної недоглянутості; часто поєднується з відкиданням дитини і являє собою надзвичайно небажаний для дитини тип батьківського відношення. Форма, при якій

спостерігається нестача контролю та вимог, - це гіперпротекція, чи виховання дитини за типом «кумир сім'ї», що виражається в потуранні всім бажанням дитини, надмірному заступництві і обожнюванні. При цьому у дитини формується наступна внутрішня позиція: «Я потрібний і важливий, а ви існуєте заради мене» [20]. У результаті чого у дитини непомірно високий рівень вимог щодо інших і в той же час недостатньо ефективна вольова регуляція власної поведінки.

Помірний тип контролю передбачає поєднання твердості батьків, без надмірної принциповості і наполегливості, та відносно поступливість щодо бажань і вимог дітей, виходячи з обставин. Помірний тип контролю передбачає терпимість до помилок й слабкостей дитини.

Надмірний контроль проявляється у прагненні батьків стежити за кожним кроком дитини [20]. Він поширюється на емоційну і рухову активність дітей, на безпосередність у вираженні почуттів, приготування уроків і «вільне» проведення часу, яке в даному випадку значно скорочується. Нерідко контроль носить характер тотальних заборон, коли забороняється без дозволу робити що-небудь або навіть висловлювати свої бажання. Велика кількість контролю характерна для домінуючої гіперпротекції, при якій загострена увага і турбота поєднуються з великою кількістю обмежень і заборон.

Надмірний контроль часто набуває форми авторитарного, який може бути позначений наступними фразами: «Роби так, тому що я сказав», «Не роби цього» і т.п.

На думку А. І. Захарова [20], домінантність у відношенні з дітьми призводить до беззастережного визнання дорослими істинності будь-якої своєї точки зору, категоричності суджень, наказового тону, нав'язування думок і готових рішень, прагненню до суворой дисципліни та обмеження самостійності, використанні примусу, фізичного покарання. Кредо таких батьків - «Я не заспокоюся, поки не примушу його зробити все, чого хочу».

Суворі батьки наказують дітям безліч вимог і заборон, що часто суперечать один одному, тримають їх під пильним наглядом, встановлюють норми поведінки, яким діти зобов'язані слідувати. Домінантність може сприйматись як «заміщення» мамою дитини, коли вона ніби живе замість неї, а не разом з нею. Часто контроль йде разом з тривожністю і нетерпимістю. При цьому недовіра до дітей підриває можливості виховання повноцінної особистості.

Ще одним характерним фактором виховання є опіка, що відображає відношення батьків до дисципліни. При цьому гіперопіка виражається в потребі матерів надавати дітям підвищену увагу, всюди супроводжувати і захищати навіть без реальної потреби це робити; перестраховуватись на випадок неіснуючої загрози; постійно хвилюватись і тримати дітей біля себе, нав'язуючи свій настрій і свої почуття; забов'язувати приймати певні рішення. Бажання матері «прив'язати» дитину до себе має в основі почуття тривоги, таким чином постійний контроль дитини являється свого роду ритуалом, що зменшує це почуття тривоги і страх самотності. Свого роду obsesивно-компульсивна поведінка. Гіперопіка при цьому являється захисною поведінкою при невротичній потребі психологічного захисту. Це ніби інстинкт самозбереження, який виражається в постійному страху за дитину, особливо проявляється в батьків похилого віку, матерів з істеричними рисами характеру, а також в батьків дітей соматично ослаблених і часто хворіючих.

Підсумовуючи, можна сказати, що гіперопіка включає в себе наступні мотиваційні аспекти: тривожність, яка викликана певними сімейними обставинами або ж типом темпераменту; інстинктивний страх за дитину; страх самотності, що викликає потребу в «прив'язуванні» дитини до себе; потреба у визнанні, що виходить з істеричних рис характеру; потреба в домінуванні над будь-ким; замкнутість і проблеми в спілкуванні з оточуючими.

1.2. Особливості контролюючої поведінку матерів дітей різного віку

Насамперед важливо відзначити, що кожен вік дитини відгукується в батьків різними мотивами контролювати та особливостями контролюючої поведінки. Тому для початку нам важливо приділити увагу особливостям раннього підліткового віку і чому власне в цей період, на нашу думку, потреба в контролюючій поведінці мамів є актуальною, але і може бути деструктивною.

Якщо підходити до цього питання з точки зору нейрофізіології, слід згадати роботу Дік Свааба [36], де стверджується, що «в період статевого дозрівання (пубертату) мозок через гіпофіз стимулює вироблення сексуальних гормонів, які впливають на поведінку. Це обумовлено еволюційно початком приготування до продовження роду. Тому віддалення від сім'ї, зменшує ймовірність статевих стосунків в колі близьких родичів, чим зменшує ризик спадкових захворювань. Також відбувається пошук нових вражень, зростають ризикованість й імпульсивність. Підлітки слабо аналізують майбутні наслідки своїх дій і не бояться покарання через недозрілість префронтальної кори. Але молоді люди бачать проблему не в недозрілості мозку, а в батьках, які по суті заміщують їм префронтальну кору.

Знаючи, як змінюється мозок в підлітковому віці, легше зрозуміти, як змінюється і процес прийняття рішень. Тут є два аспекти: зменшується кількість нейронних зв'язків та формуються мієлінові оболонки, які допомагають проходженню електричного імпульсу, що в свою чергу пришвидшує передачу інформації. Життєвий досвід визначає, які саме нейронні мережі залишаться, а які через їх невикористання будуть ліквідовані. Постає питання, чи можуть батьки так підтримувати прагнення підлітків до одержання нового досвіду, щоб при цьому мінімізувати ризики.

Спільний інтерес для дорослих і дітей полягає в плавному переході до підліткової незалежності. Тоді прагнення одержати визнання і потяг

до новизни приведуть до позитивного результату. Власне тут і спостерігається з одного боку потреба в контролі, а з іншого потреба в обмеженні цього контролю і потреба в сепарації.

З точки зору спеціалістів з вікової психології процеси фізичного та психологічного дорослішання дитини викликані змінами у взаєминах дитини з батьками. Цитуємо деякі тези з посібника вікової психології за редакцією Сергієнка [37, с.193]: «Вплив батьків вже обмежений – ним не охоплюються всі сфери життя дитини, як це було в молодшому віці, але його значення важко переоцінити. Думка батьків починає конкурувати з точкою зору ровесників, однак базові ціннісні орієнтації підлітка, розуміння ним соціальних проблем, моральні оцінки подій і вчинків залежать в першу чергу від позиції батьків. Почуття дорослості як центральне новоутворення підлітків викликає їх прагнення змінити стосунки з слухняності, підкорення дитини дорослому на рівноправні взаємини. Дитяча безоцінна любов до батьків змінюється у підлітка на аналіз та критику їх особистісних якостей, тобто має місце ефект «зняття з п'єдесталу».

Дане явище викликає послаблення емоційних зв'язків між підростаючою дитиною та батьками, переключення її інтересів на середовище ровесників.[37, с.193,194] Складність взаємин з батьками зумовлюється і асиметричністю їх інтересів. Так, батьки цікавляться всіма аспектами життя дитини-підлітка, тоді як останні через власний егоцентризм та малий життєвий досвід мало переймаються проблемами батьків. У відносинах з батьками дитина-підліток прагне налагодити нові зв'язки, підтверджуючи свою ідентичність та випробовуючи свою автономію. Перебудова взаємин супроводжується поведінковим відокремленням від дорослих, що виявляється в реакціях емансипації та опозиції. Емоційна емансипація спирається на попередні досягнення їх виховання і символізує суперечливість батьківських завдань: дорослі повинні забезпечити захищеність та підтримку дітям і водночас сприяти становленню їх незалежності, самостійності. Емоційна емансипація дається підліткові значно

легше, ніж його батькам. Однак, не заперечує вагомості родини для дорослішання підлітка. Прагнення дитини до поведінкової та нормативної автономії теж є досить відносним. В дійсності діти-підлітки не прагнуть до повної свободи, так як вона сприймається ними як відчуження від родини. За словами Ф.Райса [37, с.195], підлітки хочуть мати право робити власний вибір, проявляти свою незалежність, сперечатись зі старшими і нести відповідальність за свої слова і вчинки, однак повна свобода їм не потрібна.»

Зміни, які починають відбуватись з дитиною, трансформація поведінкових стратегій часто провокує в батьків посилення контролю, посилення тривоги та надмірне втручання в простір підлітка.

Питання як підтримувати дитину і в той же час дозволити їй мати власну думку? Як встановлювати кордони і дотримуватись правил безпеки?

Також до теми потреби сепарації в підлітковому віці ми вважаємо доцільним навести цитату Дональдса Вудса Віннікота «Розмова з батьками» [13]: «Майже завжди, коли мова заходить про базові потреби дитини, згадуються слова про те, що дітям потрібна безпека. Іноді це є цілком слушно, але бувають моменти, коли треба все ж таки уточнити, а що ж саме мається на увазі під поняттям безпеки. Звичайно ж батьки, які занадто сильно оберігають своїх дітей, завдають цим страждання, так само як і батьки, на яких не можна покластись, що призводить до невизначеності й страхів. Щоб розібратись в цьому слід звернутись до розвитку немовля, дитини, підлітка, дорослого і їхні вимоги до навколишнього світу і соціального середовища. Без сумніву ознака здорового росту дитини - це одержання все більшого задоволення від свободи в процесі дорослішання. Кожна дитина з віком одержує відчуття безпеки. Коли батьки надають дитині відчуття безпеки і в усьому її підтримують, вони тим самим одразу вирішують наступні задачі: з одного боку оберігають дитину від усього непередбачуваного, незрозумілого і небезпечного, а з іншого боку, дитина захищена від

своїх власних імпульсів і наслідків, до яких вони могли б призвести. Але тим самим батьки стримують можливості дитини самій здобути це відчуття, що формує таку якість як впевненість в собі».

В підлітковому віці діти починають випробовувати всі міри безпеки, правила, дисципліни. Зазвичай при цьому вони сприймають безпеку як щось звичне і природне, тому що весь попередній період свого життя одержували її. Таким чином тримаючись цього відчуття безпеки, вони починають випробовувати батьків, вчителів, друзів, інших важливих для них осіб. Коли при цьому контроль з боку батьків не слабшає, вони ще сильніше починають його послабляти. Або ж здаються і перестають боротись. Ця боротьба притаманна саме підлітковому віку через появу нових імпульсів і потребу відчуття впевненість, що зовнішній контроль з боку батьків все ще існує. Але в той же час вони потребують його подолати і тим самим самоствердитись як особистість. Здоровим дітям потрібні люди, які продовжують їх контролювати, при цьому цих людей можна було б одночасно любити і ненавидіти, яким б можна було б кинути виклик або ж підкоритись. Отож від механічних розпоряджень не має жодної користі, так як страх не є добрим мотивом для погодження. Тільки живі, емоційні міжособистісні стосунки надають необхідний простір для особистісного зростання, що призводить в дорослому віці до відчуття відповідальності, особливо до відчуття відповідальності при виховуванні наступних поколінь.

Здорові діти в кінцевому підсумку одержують достатньо віри в себе та інших, щоб почати ненавидіти який-небудь контроль, тому що контроль замінюється на самоконтроль. Хороші умови на ранніх етапах призводять до відчуття безпеки, відчуття безпеки приводить до самоконтролю, а коли самоконтроль утверджується як факт, нав'язана безпека сприймається як приниження.»[13]

Чому для дитини такими важливими є саме стосунки з матір'ю досить ясно пояснює теорія прив'язаності Джона Боулбі [8]. Матір для дитини вважається першою значимою особою, починаючи від самого народження.

Хоча тут слід одразу зробити уточнення, що такою значимою особою в окремих випадках може бути і небіологічна матір, а будь -хто інший (батько, бабця, няня, прийомна мати, тощо). Мається на увазі особа, яка найбільше піклується про дитину і забезпечує її базові психологічні потреби. Але, як правило, це матір. Тому ми беремо цю теорію до уваги.

Прив'язаність - це емоційний зв'язок , який формується в ранньому дитячому віці , але вплив якого не обмежується ранньою стадією розвитку, а впливає також на всі решта етапи життя. Таким чином прив'язаність представляє собою емоційне підґрунтя всього життя до старості. Близькі відносини з людьми формують особистість протягом всього життя . Досвід, який людина отримала протягом перших 10-12 років життя, впливає на те, ким людина стає. Друзі, відносини з членами сім'ї , шкільні і позашкільні заняття - все це впливає на розвиток мозку в роки, які йдуть перед підлітковим віком. Зв'язки з батьками називають прив'язаностями . Декілька моделей формуються в ранньому віці і називаються моделлю. Термін модель означає склад розуму, сформований структурою нейроних зв'язків в процесі одержання життєвого досвіду і формуючий схему, яка ніби пояснює як себе вести, які емоції і почуття відчувати.

Досить характерним є явище, материнська любов може бути викривлена надмірною турботою, що заважає підліткові переживати компетентність у різних життєвих сферах, гальмує особистісне зростання. Ті при цьому матері перешкоджають незалежності підлітків, маніпулюють ними, і несвідомо нав'язують ним свої колись нереалізовані цілі чи намагаються бути найкращими батьками, щоб віддячити собі за пережиті в дитинстві прикрощі.

"Заміщувальне задоволення потреб" - це задоволення батьками власних потреб за рахунок дитини, що призводить до патологізації таких стосунків. Таким чином батьки через нав'язування дитині ролі сімейної надії, намагаються вирішити свої власні потреби і пов'язані з низькою самооцінкою і відчуттям меншовартості. При цьому ж вимоги до дитини

непомірно зростають, виникає потреба в постійній успішності дитини у певній сфері. Очікування від дітей розцінюються як власні упіхи, таким чином відбувається ніби делегування власного «Я».

Треба також врахувати особливості самих дітей при розгляді причин контролюючої поведінки мамів. Як показують дослідження [51] рівень стресу в мамів, які виховують дітей з розладами спектру аутизму чи гіперактивності, з тривожним типом темпераменту, з проблемами фізичного чи соматичного характеру є зазвичай вищі ніж в мамів психологічно і фізично здорових дітей.

Звернувши особливу увагу на сім'ї, де виховуються діти з синдромом дефіциту уваги (СДУ) [42] можна помітити, що через певні особливості таких дітей, такі як неможливість стабільно вчитись, виконувати хатню роботу, дотримуватись обіцянок, вчасно приходити, матері постійно мусять контролювати дитину, вводити певні обмеження, що в свою чергу часто межує з надмірною строгістю в вихованні і призводить до супротиву, й відчуження з боку дитини. При цьому матері сприймають поведінку дитини, не як наслідок неврологічної проблеми, а як викличну, яку треба регулювати через надмірний контроль, застосовуючи дисциплінарні санкції. Це має негативні наслідки не лише через постійні конфлікти в сім'ї, але й через заниження самооцінки таких дітей й в позасімейних стосунках. Такі діти часто втрачають повагу до себе і сприймають себе як нінащо нездатних в багатьох аспектах свого життя.

Симптоми СДУ як імпульсивність, підвищена активність, неуважність дуже часто сприймаються мамами як супротив вихованню, що загрожує батьківському авторитету. Непорозуміння накопичуються і тоді мами намагаються взяти під свій контроль всі аспекти дитячого життя. Звісно така тактика є дуже корисною, коли діти є маленькими і гіперконтроль з боку матері для таких дітей дійсно найкращий варіант зменшити їх імпульсивність, проявити здоровий глузд та позбавити зайвих переживань, знизити надмірну напругу при прийнятті рішень. Але, коли діти стають

старші власне метод переговорів напротивагу гіперконтролю стає більш актуальним інструментом взаємодії з такими дітьми. Хоча, на жаль, деколи мами цього не розуміють і продовжують вже з більш старшими дітьми використовувати авторитарний стиль виховання, чим власне і призводять до супротиву з боку дітей.

Дослідження матерів та їхніх дітей є симптомами розладу гіперактивності з дефіцитом уваги (ГРДУ) [54] та матерів і дітей без цього розладу показали, що мами по різному відносяться до своїх дітей. В матерів дітей з ГРДУ переважно спостерігалось менше патернів безумовної привязаності до дітей, а переважали контролюючі та оберігаючі патерни поведінки, що впливало на зменшення материнської підтримки в таких сім'ях на відміну від сімей, де виховувались діти без ГРДУ. Також в дітей з ГРДУ спостерігались коморбідності з депресивними та нейротичними симптомами, що можна в деякій мірі пов'язати з наслідками такої материнської поведінки. Знов ж таки, розуміючи імпульсивність, неуважність, непослідовність дітей з ГРДУ, можна зрозуміти як важко таким мамам виховувати дітей, не вдаючись до гіперконтролю і наскільки їм важче дотримуватись безумовного сприйняття своїх дітей, але без цього в подальшій перспективі виховання страждають як мами, так і діти.

Дослідження показують [55], що матері дітей-аутистів також значно в більшій мірі вдаються до контролюючої поведінки та використовують здебільшого авторитарний стиль виховання через певні особливості таких дітей і їх важку адаптивність до соціуму і навчання.

Матері, чиї діти мають різного роду ментальні порушення, матері дітей з синдромом Дауна також є більш контролюючі, і це безумовно пов'язано насамперед з особливостями таких дітей.

В подальшій нашій роботі ми будемо розглядати причини контролюючої поведінки матерів дітей молодшого підліткового віку, не враховуючи особливості вищезазначених дітей через те, що в даній роботі ми не зможемо в повній мірі дослідити всі проблеми виховання

дітей з певними ментальними, поведінковими та психотичними розладами. Ми розуміємо, що мами з такими дітьми мають значно більше викликів і складнощів в вихованні і, що їх контролююча поведінка може виникати внаслідок такої потреби дітей, а не через їхні власні особливості.

Отож, ранній підлітковий вік - це зазвичай період від 12 до 14 років. Тут проходить період становлення особистості[5].

Лев Семенович Виготський [35] розглядав віковий розвиток як складний етап, який спричинює зміни всієї особистості індивіда, визначають своєрідність його структури на кожному віковому етапі. Визначальним в процесі розвитку є утворення нового. Стадії розвитку спричинюють виникнення новоутворень, яких не було в попередні періоди, що переформатовують весь хід розвитку. Новоутворення проявляються закономірно, тому що передвісники їх виникнення створювались в процесі попереднього розвитку.

У періоди кризи активізуються основні протиріччя: з однієї сторони, між новими потребами дитини і обмеженими можливостями, а з іншої - між зміненими потребами дитини в стосунках з дорослими, і тими стосунками з ними, що перебували раніше. Отже, Л.С.Виготський представив періодизацію психічного розвитку, спираючись на зазначені міркування.

В нашій роботі ми власне вибрали для дослідження період приблизно від 10 до 12 років, так би мовити період поступово входження сучасних дітей до підліткової кризи. Л.С.Виготський розглядав як закон психічного розвитку переходи від стабільних до кризових періодів, при цьому кризам надавалось вагомого значення. Кризи, на противагу від стабільних періодів, продовжуються відносно коротко. При доброму прогнозі - кілька місяців, за недосить позитивних умовах - до року і більше. При цьому не має чітких меж переходу одного періоду в інший або ж встановлення чітких рамкових меж. Основні проблемні моменти мають місце в середині періоду, коли можна помітити зміни в поведінці, "важковиховуваність", як пише Л.С.Виготський.

Ми ж хочемо розглянути причини контролю матерями своїх дітей власне, виходячи з особливостей самих матерів, а не через кризові вікові потреби дітей в такому контролі. Проте не могли не згадати, що вікові особливості дітей можуть впливати на зміни контролюючої поведінки матерів.

1.3. Зв'язок стилів виховання і потреби матерів у контролі дітей

Аналіз існуючих на сьогодні робіт доводить, що існує кілька способів класифікації стилів сімейного виховання в залежності від рівня батьківського контролю. Найбільш поширені варіанти дещо розрізняються за типами, назвами, прийнятою термінологією. Популярними можна вважати класифікації Грейс Крайг [26], яка спирається на праці Діани Баумрінд [4], Є. Маккоб і Д. Мартин [5]. Ці автори фокусуються на двох факторах, що впливають на дитину при взаєминах з батьками - батьківській теплоті та батьківському контролю.

Виділяють три рівні батьківського контролю: низький, середній і високий відповідно до наступних стилів сімейного виховання (за Г. Крайг) [1, с.221, 222]:

-«Авторитетний стиль передбачає високий рівень батьківського контролю, заохочення зростаючої автономії своїх дітей, теплі відносини з дітьми. Як результат - діти соціально адаптовані, впевнені в собі, здатні до самоконтролю, володіють високою самооцінкою. Рішення батьків не здаються довільними і несправедливими для дітей, тому вони легко погоджуються з ними. Баумрінд Д. [4] у своїх роботах називає такий стиль моделлю авторитетного батьківського контролю і зазначає, що діти при такій поведінці батьків упевнені в собі, мають високу самооцінку, у них розвинений самоконтроль і соціальні навички.

- Авторитарний стиль (владна модель за Баумрінд Д.) - характеризується високим контролем: батьки чекають неухильного виконання своїх вимог, стосунки з дітьми холодні і відсторонені. Батьки мало спілкуються з дітьми, встановлюють жорсткі вимоги і правила, не допускають їх обговорення, не спонукають дітей висловлювати свою думку. Діти замкнуті, боязливі і похмурі, невибагливі і дратівливі. Дівчата в більшості своїй - пасивні й залежні, хлопчики - некеровані і агресивні.

- Ліберальний стиль передбачає низький рівень контролю і теплі відносини: батьки слабо або зовсім не регламентують поведінку дитини, хоча вони відкриті для спілкування з дітьми, але домінуюче напрямок комунікації - від дитини до батьків. На думку Баумрінд Д., яка називала такий стиль моделлю гармонійної поведінки батьків, ліберальні батьки так захоплюються демонстрацією «безумовної любові», що перестають виконувати безпосередньо батьківські функції, зокрема, встановлювати заборони для своїх дітей. Діти схильні до неслухняності та агресивності, ведуть себе неадекватно і імпульсивно, невибагливі до себе, в деяких випадках діти стають активними, рішучими та творчими людьми.

Індиферентний стиль (по Маккобі Є.Є. і Мартін Дж.) [21]- з низьким рівнем контролю і холодними відносинами: батьки не встановлюють для дітей жодних обмежень, байдужі до дітей, закриті для спілкування. Якщо байдужість поєднується з ворожістю, дитина проявляє руйнівні імпульси і схильність до агресії»

Висновок до розділу 1

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що батьківський контроль виражається у всіх стилях сімейного виховання у вигляді строгості, через здійснення покарань, встановленні певних вимог до дитини і в формі

взаємовідносин з дитиною. Батьківський контроль дуже сильно сприяє розвитку особистості дитини, впливає на формування її самосприйняття і самооцінки, на її ставлення до самої себе і світу в цілому. Контроль над дитиною ніхто не відміняв. Більш того дітей треба контролювати. Але одна справа діяти шляхом пояснень своєї батьківської точки зору, а геть інше - агресивно нав'язувати власні погляди дитині, повністю не враховуючи її думки. Такий контроль більш схожий на тиранію. Як справедливо можна зазначити під самопожертвою і жертвністю досить часто ховаються батьківські комплекси й страхи. Досить часто такі батьки мають низьку самооцінку, тому й самостверджуються за рахунок власних дітей. Їх гіперопіка або ж суворість в вихованні можуть бути наслідками стресу чи депресії. Занадто опікаючі мами можуть страждати від нереалізованих потреб в любові, прийнятті, підвищеної тривожності або недовірливості. Тобто корені батьківського контролю треба шукати в їх підсвідомості.

Ще однією причиною гіперконтролю може бути неусвідомлений страх самотності[44]. Під постійним опікуванням дитини може ховатись страх самотності.

Власне наше дослідження має на меті зрозуміти причини контролюючої поведінки матерів. Тут будуть розглядатись гіпотези про те, що така поведінка викликана окрім дійсної потреби з боку дитини через її психологічні особливості (гіперактивні діти, діти з проблемами в навчанні), також особливостями самих мам, зокрема підвищеним рівнем тривожності, низькою самооцінкою, та перфекціонізмом.

Також треба розглянути такі фактори як причини народження дитини, кількість дітей в конкретній родині, склад родини, стиль сімейного виховання.

В умовах сучасного світу багато жінок намагається виховати своїх дітей якомога найкраще, вкладаючи в них багато часу, терпіння, фінансів. Але постає питання, чи дійсно діти особливо в ранньому підлітковому віці, настільки потребують цього. І чи не криється за

бажанням дати дитині все найкраще зовсім інші, далекі від дитячих потреб речі. До прикладу можна віднести бажання матерів через успішність дітей довести власну спроможність досягати успіху, або ж підняти свою самооцінку.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН КОНТРОЛЮЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ МАТЕРІВ

2.1 Методи і методики дослідження

Метою даного дослідження є виявити, які саме чинники впливають на формування контролюючої поведінки матерів.

Об'єктом даного дослідження відповідно виступають матері, а предметом причини, які впливають на контролюючу поведінку матерів.

Програма дослідження включає в себе опитування матерів підлітків з метою виявлення схожих психологічних патернів, що б свідчило про спільні риси контролюючих матерів.

В опитуванні брали участь 36 жінок, які виховують дітей в тому числі й підліткового віку. Вікова категорія коливається в межах 30-45 років, матері належать до різного соціального статусу. 6 з них виховують дітей без чоловіків, решта заміжні. 19 матерів мають одну дитину, 17 відповідно 2 або 3. Пробиувалось дослідити причини, через які жінки вирішили народжувати дітей, але на жаль не всі були готові відповісти на це питання, отже це дослідження в цій роботі не проводилось через брак інформації.

Для дослідження було обрано два опитувальники, які на нашу думку достатньо добре дають можливість з'ясувати особливості як самих матерів, так і їхнє відношення до батьківства.

Був взятий опитувальник PARI (parental attitude research instrument), який використовується для вивчення відношення батьків (в першу чергу матерів) щодо різних сторін сімейного життя (сімейної ролі). Автори – американські психологи Е.С. Шефер и Р.К. Белл. На наших теренах в практиці можемо взяти версію, перероблену Тетяною Нещерет. Цей варіант ми й обрали. Тестування передбачає письмову згоду-незгоду з кожним з 115 питань-тверджень, що стосуються сімейного виховання. У методику закладені 23 шкали (ознаки), що стосуються різних сторін ставлення батьків до дитини і

життя в родині. Кожна шкала включає в себе 5 тверджень, які розташовані в певній послідовності: судження, що належать одній і тій же шкалі, повторюються через кожні 23 пункти. [61, 4.5.3] Шкали (ознаки) опитувальника:

1. Надання дитині можливості висловитися (вербалізація)
2. Оберігання дитини від труднощів (надмірна турбота)
3. Обмеження матері роллю господині дому (залежність матері від сім'ї)
4. Придушення волі дитини
5. Жертовність батьків
6. Страх заподіяти шкоду дитині, образити
7. Подружні конфлікти
8. Строгість батьків
9. Дратівливість батьків
10. Залежність дитини від матері (виключення поза сімейних впливів на дитину)
11. Заохочення залежності дитини від батьків (надмірний авторитет матері)
12. Придушення агресивності дитини
13. Мучеництво батьків (незадоволеність роллю господині)
14. Рівність батьків і дитини (партнерські відносини)
15. Заохочення активності дитини
16. Уникання спілкування з дитиною (ухилення від конфлікту)
17. Неуважність чоловіка до дружини
18. Придушення сексуальності дитини
19. Влада матері
20. Нав'язливість батьків
21. Товариські стосунки між батьками і дітьми
22. Прискорення розвитку дитини
23. Необхідність сторонньої допомоги у вихованні дитини (несамостійність матері)

Також було обрано опитувальник YSQ – S3 зі схема-терапії, розроблений Янгом і співавторами у 2003 році [2]. Ця методика дає нам можливість дізнатись, які саме дисфункційні схеми можуть спричинювати контролюючу поведінку матерів. Як відомо дисфункційні схеми визначаються як загальні моделі (взірці, патерни) життя, які впливають на когніції, емоції, спогади, поведінку, особливості прийняття соціальних ситуацій та стосунків з іншим людьми, отже впливають зокрема і на стосунки з власними дітьми.

Згідно з цим опитувальником виявлено 18 схем, які об'єднуються в п'ять груп в залежності від рівня задоволеності базових потреб опитуваного.

До першої групи належать схеми, пов'язані з втратою зв'язку і відкиненням, з відсутністю безпеки і надійності в міжособистісних стосунках, з відчуттям покинення близькими людьми у зв'язку з досвідом покинення у дитинстві, з відсутністю почуття приналежності.

Друга група об'єднує схеми, пов'язані з обмеженою автономією і здатністю досягати успіху (самореалізацією).

Третя група стосується порушення меж та потреби в самоконтролі.

Четверта - це спрямованість на інших. Тут включені схеми самопожертви, підкорення та потреби у визнанні.

І остання п'ята група стосується схем щодо надмірної пильності та інгібіції, тобто незадоволеної потреби в спонтанності та грі.

Цей опитувальник дає нам можливість зрозуміти, які саме незадоволені базові потреби матерів спонукають їх дотримуватись контролюючої поведінки під час виховання. В своєму дослідженні ми висуваємо гіпотезу про те, що незадоволенні базові потреби спричинюють надмірні хвилювання щодо благополуччя дітей, чим викликають надмірний контроль. А також бажання виховати дітей кращих за себе викликає надмірну потребу в постійному контролі за дитиною.

Буде доцільно коротко описати схеми, відповідно до опитувальника. До схем зі сфери втрати зв'язку і відкинення віднесли «Схему покинення і

нестабільності стосунків». Люди з такою схемою постійно відчують страх бути покинутими важливими для них людьми через досвід покинення в минулому.

«Схема недовіри і скривдження» переважно буває в людей, які в дитинстві чи підлітковому віці зазнали жорстокого поводження з собою зокрема фізичного, сексуального, емоційного, вербального. І через це їм дуже важко довіряти людям зараз і відчувати себе в безпеці навіть, коли до них відносяться доброзичливо.

«Схема емоційної депривації» часто зустрічається в людей, які виховувались в атмосфері, що призвела до формування в них патерну ненадійної унікаючої прив'язаності, тобто вони не відчували й зараз неповністю відчують безумовну любов і безпеку і не відчують інтенсивні емоції, хоча часто і не страждають від того через брак іншого досвіду.

«Схема дефектності й сорому» формується в людей через їх постійне знецінення й приниження в дитинстві. Переважно такі особи характеризують себе як непотрібні, неварті любові.

«Схема соціальної ізоляції та відчуження» притаманна особам, які чуються не такими як всі навколо, відірваними від соціуму, хоча можуть досить добре інтегруватись в колектив. Це буває в осіб, які росли в суспільстві з іншим соціальним статусом, діалектом, расовими чи національними відмінностями, чи іншими особливостями, які робили їх несхожими на інших.

Схеми зі сфери обмеженої автономії та здатності досягати успіху чи реалізовувати себе.

Тут виділяють «Схему залежності і безпорадності», яка притаманна людям, які не змогли розвинути в собі відчуття компетентності через відсутність можливості (коли все в дитинстві вирішували за них батьки) або ж через занадто високі вимоги до себе (коли їм доводилось приймати складні рішення через неспроможність батьків це зробити).

«Схема вразливості до кривди і хворіб та очікуванню на катастрофу» зустрічається в осіб з тривожними розладами (ГТР, розлад тривоги за здоров'я), а також в осіб, що пережили катастрофи, стихійні лиха, тощо.

«Схема злиття і невідокремленості особистої ідентичності» буває, коли людина відчуває себе значимою лише в парі з кимось і не розуміє своєї власної цінності як особистість.

"Схема некомпетентності та неминучих невдач» характеризує людей, які не вірять у власну спроможність досягти успіху в чомусь через знецінення своїх досягнень в минулому або ж через негативний досвід конкуренції, приймання участі в перфекціоністських видах діяльності в дитинстві.

Схеми зі сфери порушення меж включають «Схему особливого статусу і прав», яка передбачає, що дані особи рахують себе особливими, не потребуючими виконання загальних правил. Такі люди можуть мати нарцистичний тип особистості і в дитинстві часто виховувались в умовах суперництва з підкріпленням з боку батьків зневаги до потреб інших та прагненні надмірних висот.

«Схема недостатнього самоконтролю та самодисципліни» зустрічається в людей, яким важко довести початі справи до кінця через брак наполегливості та дисципліни.

Схеми зі сфери спрямованості на інших включають схему підкорення, яка буває в людей, яким важко висловлювати власні потреби і вони пристосовуються до думок і потреб інших.

«Схема самопожертви» характеризує осіб, які відчувають вину за задоволення власних потреб і бажань і роблять все можливе, щоб задовільнити потреби інших, тим самим відчувають себе потрібними й цінними.

«Схема пошуку визнання» зустрічається в людей, для яких в першу чергу важлива думка інших про себе аніж власні бажання.

Схеми зі сфери надмірної пильності та інгібіції об'єднують «Схему негативізму і песимізму», яка зустрічається в осіб з песимістичним поглядом на життя, котрі всюди концентрують увагу на негативних аспектах.

"Схема емоційної інгібіції» притаманна людям, які зневажають свої емоції, вважають їх чимось зайвим, непотрібним, соромляться їхнього прояву, або ж навпаки бояться через негативний досвід прояву емоцій в дитинстві.

«Схема надвисоких стандартів і гіперкритичності» буває в людей, яким всюди треба досягати найвищих стандартів та амбітних цілей. Часто супроводжується негнучкістю та перфекціонізмом.

«Схема покарання» зустрічається в осіб, які не припускають можливості помилок в себе і в інших, а також вимагають покарання за такі речі.

Отже, схеми відображають різні прояви незадоволеності людських базових потреб і дають можливість дослідити, чому саме виникають ті чи інші патерни поведінки. Відповідно до схем особи або повністю діють згідно схем, або використовують копінг-частку уникнення, або ж гіперкомпенсаційну частку в залежності від ситуації, особливостей характеру, темпераменту, мотивації, тощо.

Таким чином, дані опитувальника можуть бути дуже корисні для дослідження власне причин контролюючої поведінки. Ми звичайно припускаємо, що відповіді в опитувальнику будуть залежати також від багатьох чинників на момент заповнення. І несуть власне узагальнюючу картину про опитуваного, не можуть служити самі по собі інструментом для постановки діагнозу. Але вони все ж таки, не зважаючи на це, є досить інформативними в плані розуміння особливостей психології людини, яка дає відповіді. Згідно з психотерапевтичною методикою схема-терапії, люди мають окрім стійких дисфункційних схем також поняття часток, які так само виникають переважно в дитинстві чи після одержання певного, зокрема травмуючого життєвого досвіду. Так частки поділяються на здорову дорослу та щасливу дитячу, частку зраненої та скривдженої дитини, частки злої,

недисциплінованої та імпульсивної дитини, дисфункційні караючі та вимогливі батьківські частки та копінг-частки (покірності, уникнення і гіперкомпенсації). Таким чином відповіді в опитувальнику будуть залежати також від того, в якій саме частці особа його заповнювала. Якщо, для прикладу, це була частка уникнення, переважно відповіді будуть в низькому діапазоні балів і, навпаки, досить високі в частці зраненої дитини. Проте, ми використовували в роботі лише одноразове опитування, не даючи жодних додаткових інструкцій щодо системи заповнення анкет, окрім того як оцінювати відповіді за шкалою від 1 до 6. Переважна більшість опитувальних не знайомі зі схема-терапією і не мають жодних знань про схеми і частки на момент заповнення.

2.2. Результати кластерного аналізу

В цій роботі вирішено було використати кластерний аналіз даних. Згідно зі словами Климчука [25], «кластерний аналіз має одну суттєву особливість – він не є звичайним статистичним методом, оскільки до нього у більшості випадків незастосовні процеси перевірки статистичної значимості». Кластерний аналіз дає найбільш можливо-значиме рішення. Саме тому досить часто його використовують тоді, коли дослідник має набір даних, але не має жодної апріорної гіпотези про класи цих даних. Ми дійсно за допомогою опитувальників отримали досить багато інформативних даних, але на їх основі без допомоги статистики неможливо одержати якусь чітку однозначну тенденцію. Нашою метою було об'єднати мамів за певними ознаками, а не виявити, якими саме ознаками наділена та чи інша матір окремо.

Перевагою цього методу є можливість перевірки статистичної значимості відмінностей між виділеними кластерами.

Кластерний аналіз даних показує, що найбільш вагомими для виявлення кластеру виявились схеми «Схема злиття/ невідокремленості особистої

ідентичності», «Схема очікування на катастрофу (вразливості до кривди та хворіб)», «Схема емоційної інгібіції», «Схема дефективності / сорому», «Схема некомпетентності та неминучих невдач», «Схема підкорення», «Схема соціальної ізоляції/ відчуження». Та показники сімейних конфліктів і партнерських відносин за опитувальником батьківсько-дитячих відносин. (Додаток Б).

Згідно з результатами кластерного аналізу за досліджуваними (метод к-середніх) є змога виявити дві групи (кластери) мамів (Додаток А). Ці групи за результатами порівняльного аналізу відрізняються за такими показниками: до кластеру 1 увійшли ті досліджувані, яким характерні вищі бали при Wilks'Lambda 0,07 за шкалами «Схема некомпетентності та неминучості невдач» ($p=0,000$; $M=13,167$), «Схема емоційної депривації» ($p=0,000$; $M=11,333$), «Схема покинення/ нестабільності стосунків» ($p=0,000$; $M=20,833$), «Схема недовіри, скривдження» ($p=0,000$; $M=12,833$), «Схема дефективності/сорому» ($p=0,000$; $M=4,167$), «Схема залежності/ безпорадності» ($p=0,000$; $M=10,500$), «Схема очікування на катастрофу (вразливості до кривди та хворіб)» ($p=0,000$; $M=15,500$), «Схема злиття/ невідокремленості особистої ідентичності» ($p=0,000$; $M=18,250$), «Схема підкорення» ($p=0,000$; $M=16,667$), «Схема самопожертви» ($p=0,000$; $M=44,083$), «Схема емоційної інгібіції» ($p=0,000$; $M=15,167$), «Схема надвисоких стандартів/ гіперкритичності» ($p=0,000$; $M=30,833$), «Схема особливого статусу і прав» ($p=0,000$; $M=22,000$), «Схема недостатнього самоконтролю/ самодисципліни» ($p=0,000$; $M=30,917$), «Схема пошуку визнання» ($p=0,000$; $M=28,833$), «Схема негативізму/ песимізму» ($p=0,000$; $M=25,750$), «Схема покарання» ($p=0,000$; $M=21,833$).

Таким чином ми можемо припустити, що мами, які потрапили до цього кластеру є більш емоційно зранені, можливо мали більш сильно виражений негативний досвід в минулому, що відобразився на формуванні в них сильніших дисфункційних патернів життя, які впливають на їхні когніції, особливості сприйняття соціальних ситуацій, спогади, поведінку, стосунки

зокрема з дітьми. Зазвичай згідно зі схема-опитувальниками Янга [2] більш високі бали з багатьох схем отримують люди з важкими розладами особистості. А люди, в яких є труднощі лише в деяких життєвих сферах, що не відповідають діагностичним критеріям розладів, одержують високі бали лише за одною або ж кількома схемами. Тому ми можемо сказати, що мами першого кластеру потребують додаткової клінічної діагностики, щоб зрозуміти наскільки об'єктивно дані опитувальники відображають ступінь їхньої схильності до проявів психопатологічної дисфункційності. Адже при наявності будь-яких психічних розладів, для прикладу генералізованого тривожного розладу, розладу тривоги за здоров'я, депресії, ПТСР, розладів особистості, тощо особам набагато складніше осмислити свої копінг-стратегії в контексті адаптації до травматичного досвіду минулого й отримати емоційно-корегуючий досвід, що дав би можливість задовільнити свої базові психологічні проблеми, а також базові психологічні потреби своїх дітей зокрема через контролюючу поведінку.

Кластер 2 об'єднав осіб, які набрали нижчі бали за шкалами «Схема некомпетентності та неминучості невдач» ($p=0,000$; $M=0,833$), «Схема емоційної депривації» ($p=0,000$; $M=2,250$), «Схема покинення/ нестабільності стосунків» ($p=0,000$; $M=2,417$), «Схема недовіри, скривдження» ($p=0,000$; $M=4,625$), «Схема дефективності/сорому» ($p=0,000$; $M=0,167$), «Схема залежності/ безпорадності» ($p=0,000$; $M=0,583$), «Схема очікування на катастрофу (вразливості до кривди та хворіб)» ($p=0,000$; $M=0,917$), «Схема злиття/ невідокремленості особистої ідентичності» ($p=0,000$; $M=1,458$), «Схема підкорення» ($p=0,000$; $M=1,417$), «Схема самопожертви» ($p=0,000$; $M=6,500$), «Схема емоційної інгібіції» ($p=0,000$; $M=2,583$), «Схема надвисоких стандартів/ гіперкритичності» ($p=0,000$; $M=11,292$), «Схема особливого статусу і прав» ($p=0,000$; $M=8,875$), «Схема недостатнього самоконтролю/ самодисципліни» ($p=0,000$; $M=6,042$), «Схема пошуку визнання» ($p=0,000$; $M=8,875$), «Схема негативізму/ песимізму» ($p=0,000$; $M=4,500$), «Схема покарання» ($p=0,000$; $M=3,000$).

Відзначається, що мами, які потрапили до даного кластеру мають більш здорові, порівняно з першим кластером моделі поведінки, побудови стосунків зокрема і з дітьми. Ми припускаємо, що дана група матерів має більш задоволені базові психологічні потреби, а це означає, що вони не потребують роботи з незціленим травматичним досвідом свого дитинства і мають здоровіше самосприйняття, вміють будувати стосунки з дітьми, які не спричинять страждання останнім, мають кращу якість життя та відчуття задоволеності від цього. Таким чином виходить, що мами з даного кластеру не потребують настільки сильно як в першому кластері психотерапевтичних втручань і спроможні реалістично дивитись на себе і своє життя, а також виконувати свої батьківські обов'язки.

Однак слід зазначити, що за схемами «Схема надвисоких стандартів/гіперкритичності» ($p=0,000$; $M=11,292$), «Схема особливого статусу і прав» ($p=0,000$; $M=8,875$), «Схема самопожертви» ($p=0,000$; $M=6,500$), «Схема недостатнього самоконтролю/самодисципліни» ($p=0,000$; $M=6,042$), «Схема пошуку визнання» ($p=0,000$; $M=8,875$) мами з даного кластеру мають досить високі бали (хоча й набагато нижчі порівняно з мамами з першого кластеру) і це могло б свідчити нам про те, що дані схеми можуть в деякій мірі впливати на причини контролюючої поведінки матерів дітей раннього підліткового віку.

Як бачимо, досліджуванні особи мають різні показники емоційної вразливості згідно з результатами проведеного дослідження. Тому на нашу думку, перший кластер варто назвати кластером, який об'єднує матерів з більш вираженими дисфункційними схемами, а другий відповідно кластер, що об'єднує матерів з менш вираженими дисфункційними схемами.

Виокремлені нами групи осіб мають високий рівень коректності класифікації відповідно до результатів дискримінантного аналізу (Додаток В.). Зокрема з тих, кому притаманні більш виражені дисфункційні схеми, коректно прокласифіковано досліджуваних 12

(33%); тим, кому притамані менш виражені дисфункційні схеми - 24 особи (67%).

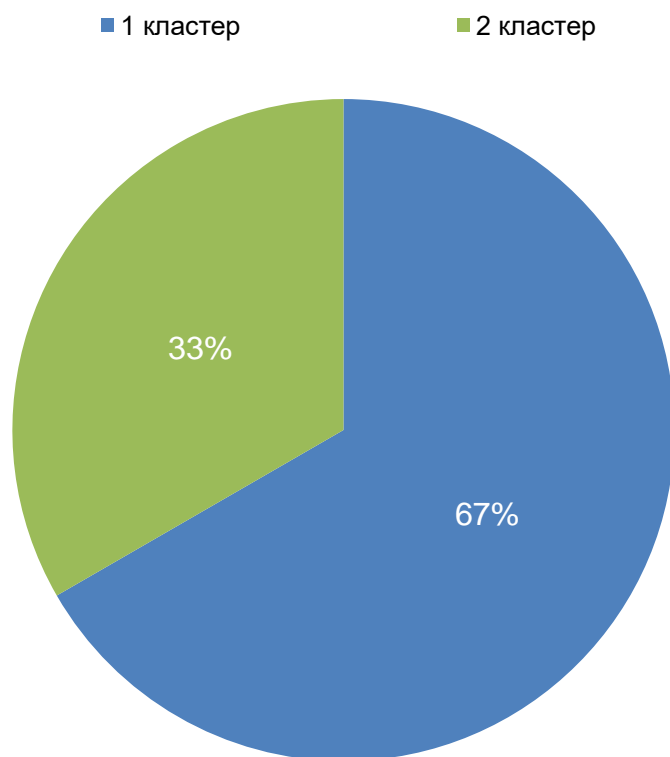

Рис.1. Відсоткове співвідношення матерів відповідно до вираженості їхніх дисфункційних схем і емоційних проявів

Таке відсоткове співвідношення дає нам можливість стверджувати, що в даній вибірці в переважній більшості присутні матері, які спроможні самі потурбуватись про задоволення своїх власних базових потреб і виховувати своїх дітей в здоровий спосіб, навіть маючи контролюючу поведінку.

2.3. Взаємозв'язок структурних компонентів різних емоційних проявів матерів щодо впливу дисфункційних схем на різні аспекти батьківсько-дитячих взаємин

Дослідимо взаємозв'язки впливу різних дисфункційних схем на різні аспекти батьківсько-підліткових взаємин за допомогою кореляційного аналізу. Та виявимо наступні взаємозв'язки за допомогою кореляційного аналізу (Додатки Г, Д).

2.3.1. Перший кластер

Таким чином «Схема емоційної депривації» та «Схема емоційної інгібіції» корелюють з надавторитетом матері. Підтвердженням цього є числові показники відповідних шкал при $p < 0,05$: $r = 0,637$ та $r = 0,735$. Тут можна припустити, що така потреба в контролі викликана в матерів через їхню холодність і брак емоційної складової в відносинах. Можливо вони самі в дитинстві виховувались в авторитарному стилі і недоотримали любові тепла й були покаранні за спонтанний прояв емоцій. Тому й у власних дітей також заохочують залежність від своєї волі.

«Схема емоційної інгібіції» напряму корелює з уникненням спілкування з дитиною та виключенні позасімейних впливів (значення $r = 0,778$ та $r = 0,679$), тобто також через знецінення емоційного компонента. Виходить, що власне через брак прояву власних емоцій матері потребують гіперконтролю.

Надмірний авторитет батьків від'ємно корелює зі «Схемою гіперкритичності та перфекціонізму» ($r = -0,588$), а також ця ж схема має від'ємну кореляцію з виключенням позасімейного впливу та суворістю батьків ($r = -0,788$; $r = -0,652$). І тут вочевидь є цікавим те, що мабуть такі мами дуже сильно прагнуть досягти ідеалу в вихованні та притримуватися демократичного стилю виховання. Або ж можливо це через копінг-частки уникнення від контролю за дитиною. І це виглядає досить цікаво, тому що перфекціоністи намагаються здавалось би контролювати все навколо через свої страхи.

Заохочення активності дитини від'ємно корелює зі «Схемою дефективності й сорому» (при $r = -0,693$) та має позитивну кореляцію зі «Схемою злиття» ($r = 0,695$). Тобто бачимо, чим більше мама намагається активізувати свою дитину (можливо різні позашкільні гуртки, спорт), тим

більше вона відчуває себе «ціннішою». Вона ніби таким чином справджує свої мрії, реалізовує себе, а не дитину. А чим більш занижена її власна самооцінка і чим вона сором'язливіша, тим менше вона вимагає активності від дитини. Тут можна було б припустити, що контроль активності дитини залежить від самооцінки самої мами та її відчуття особистої ідентичності.

Також «Схема злиття» прямо корелює з жертовністю матері (числове значення $r=0,610$). Знов ж таки виходить, що мама через контроль активності дитини задовільняє власні амбіції.

«Схема некомпетентності та неминучості невдач» має прямий зв'язок з незадоволеністю роллю господині, з відчуттям мучеництва в ролі мами (при $r=0,588$). Тобто знов ж таки виходить, що при низькій самооцінці матері не намагаються брати на себе відповідальність за дітей й контролювати їх занадто сильно через свої страхи показатись невдахою. Натомість можуть демонструвати свою роль мучениці, щоб приховати можливі невдачі.

«Схема залежності і безпорадності» має прямий зв'язок з залежністю дитини від матері (виключенням позасімейного впливу) та необхідністю сторонньої допомоги у вихованні дитини (несамостійністю матері) ($r=0,686$; $r=0,579$). При цьому ж є прямий зв'язок з прискоренням розвитку дитини та уникненням конфлікту ($r=0,690$ $r=0,636$). Можливо залежні матері бояться брати відповідальність за дитину і через це прагнуть уникнути контролю над нею. Але в той самий час бояться, що дитина знайде інших авторитетних осіб (вчителі, однолітки, тощо), буде віддалятися від матері і тому тривожаться через позасімейний вплив. Припускаємо, що такі мами перекладають відповідальність за виховання на інших членів родини, тим самим зменшуючи свою тривогу але в межах так би мовити свого «вікна толерантності».

Проаналізовано також, що чим вищі в мам показники за «Схемою щодо особливого статусу і прав» та «Схемою пошуку визнання», тим сильніше вони прагнуть придушувати волю дитини. Це цілком зрозуміло, адже такі схеми притаманні людям з нарцистичними рисами, для яких як відомо

найбільш важливим є лише власні інтереси. І при цьому зі «Схемою самопожертви» спостерігається зворотній зв'язок. В цьому випадку матір навпаки намагається заглушувати власну волю через зосередження на задоволенні потреб дитини. Також «Схема жертвності» має зворотню кореляцію з несамостійністю матері, потребою в сторонній допомозі, безпорадністю ($r=-0,663$; $r=-0,794$). Хоча на кластерному дереві «Схема жертвності» й «Схема особливого статусу» є значно ближчими аніж «Схема пошуку визнання». Тому можна припустити, що придушення волі відбувається не через потребу робити це через якісь моральні настанови суспільства, а швидше керуючись власними переконаннями, можливо страхом самотності (коли дитина виросте і почне самостійно приймати рішення без потреби материнської допомоги).

2.3.2. Другий кластер

По другому кластеру бачимо, що «Схема покинення/ нестабільності стосунків» корелює з вербалізацією (відповідно до результатів кореляційного аналізу при $p<0,05$ $r=0,444$). Тобто такі матері намагаються через страх бути покинутими багато в словесній формі впливати на дитину, контролювати її за допомогою вербальних способів (моралізаторство, можливо крики, скарги). «Схема недостатності самоконтролю та самодисципліни» також тісно пов'язана з надмірною вербалізацією ($r=0,478$), що може говорити нам про спроби контролювати дитину при неможливості контролювати себе.

«Схема недовіри і скривдження» корелює з багатьма аспектами батьківсько-дитячих стосунків, таких як страх образити дитину, жертвність матері, при цьому суворість, дратівливість, незадоволенність роллю домогосподарки (мучеництво роллю матері), скарги на чоловіка, залежність від інших в вихованні (числові значення при $p<0,05$ $r=0,601$; $r=0,594$; $r=0,536$; $r=0,416$; $r=0,557$; $r=0,486$; $r=0,466$; $r=0,505$ відповідно). Тут спостерігаємо, що

через власні страхи бути приниженими такі матері не можуть отримувати задоволення від виховання дітей, постійно потребуючи сторонньої підтримки, або ж страждаючи від відсутності останньої. Тривога не дає таким мамам відчуття радості материнства, що може проявлятися в надмірному роздратуванні через незначні труднощі і потім викликати почуття провини за це (звідси жертвність і мучеництво).

«Схема соціальної ізоляції та відчуження» також пов'язана з цими ж схемами (страх образити дитину, жертвність матері, незадоволеність роллю домогосподарки, скарги на чоловіка, залежність від інших в вихованні ($r=0,455$; $r=0,480$; $r=0,492$; $r=0,446$; $r=0,410$). Хоча тут не спостерігається дратівливість і суворість. Швидше такий зв'язок свідчить про страх бути відкинутим власною сім'єю, бути чужинцем у власному домі.

А ось «Схема дефективності й сорому» корелює зі страхом образити дитину, спонукає до розвитку активності дитини та свідчить про неухважність чоловіка до дружини (значення відповідають $r=0,472$; $r=0,449$; $r=0,409$). Певно матір через свою сором'язливість віддаляє від себе дитину й чоловіка, якщо такий є, щоб вони не побачили її справжньої сутності, яку вона так боїться виявити.

«Схема некомпетентності та неминучості невдач» зворотно корелює з потребою в партнерських відносинах з дитиною ($r=-0,624$). Можливо такі мами занадто тривожаться, що діти перестануть їх слухатись при умовах демократичного виховання.

«Схема залежності і безпорадності» має тісний зв'язок з надавторитетом матері, її жертвністю, мучеництвом, суворістю, придушенням агресивності дитини та униканням від спілкування з дитиною, несамостійністю матері, її навязливістю (числові значення при цьому відповідають $r=0,596$; $r=0,485$; $r=0,471$; $r=0,423$; $r=0,460$; $r=0,674$; $r=0,549$; $r=0,499$; $r=0,547$). Тут ніби проявляється ненадійна амбівалентна модель прив'язаності. Тобто матір не хоче відпустити від себе дитину, але при цьому вона не може дати їй відчуття

безпеки і безумовної любові і також не може сама відчутти це поруч з дитиною. Це свідчить про високу тривожність і низьку самооцінку матері.

«Схема покарання», а також «Схема очікування на катастрофу» (значення $r=0,564$ та $r=0,512$) прямо корелюють з дратівливістю матері і швидше за все це також обумовлено надмірними страхами за дитину.

«Схема надвисоких стандартів та гіперкритичності» прямо пов'язана з надмірним авторитетом матері, придушенням агресивності дитини та мучеництвом в ролі матері ($r=0,490$; $r=0,495$; $r=0,470$). І тут на відміну від матерів першого кластеру власне і видно, що через бажання контролювати все матір також намагається виховати ідеальну дитину, але вона робить це в авторитарному стилі через що можливо і відчуває себе незадоволеною (гіперкритична частка не дає їй можливості приймати дитину безумовно, постійно вимагає від останньої бути «хорошою»).

Таким чином виходить, що не залежно від наявності в більшому чи меншому ступені вираженості дисфункційних схем в матерів дітей-підлітків все одно виникають і проявляються труднощі в вихованні і контролі.

Зокрема, перевіряючи нашу гіпотезу щодо проявів контролюючої материнської поведінки, що виникає внаслідок схем «Схема самопожертви» та «Схема надвисоких стандартів і гіперкритичності», то тут виявились наступні результати. По першому кластеру щодо матерів з більш вираженими дисфункційними схемами «Схема самопожертви» спричинює від'ємний зв'язок з несамостійністю матері та придушенням вольової сфери дитини, а в другому кластері, де є матері з менш вираженими дисфункційними особистісними схемами «Схема самопожертви» взагалі в зв'язку з батьківського-дитячими відносинами не спостерігалась. Отже припускаємо, що при виражених проблемах пов'язаних з активацією схеми жертвності в матерів виявляється потреба в потуранні волі дитини, а також в потребі брати на себе всю відповідальність за виховання. І це зрештою дуже притаманно для людей з вираженою потребою в жертвності взагалі.

Вочевидь такі матері відчувають себе потрібними, коли беруть на себе багато відповідальності в тому числі і за дітей, але при цьому готові жертвувати своїми інтересами, бажаннями і потребами заради дитини. І контроль в даному випадку ми припускаємо здійснюється не через авторитарний стиль виховання, а навпаки швидше через гіперопіку. Мами, контролюючи дітей, вдаються до самозречення; занадто багато робитимуть для дитини і недостатньо для себе. А в результаті злитися на близьких людей тоді, коли вони не віддячують тим самим або, коли не цінують зусиль; вирішують більше ніколи нічого не робити для дитини.

Щодо «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» по обидвох кластерах виявились кореляційні зв'язки. І це нам говорить про те, що перфекціонізм присутній в більшій мірі в мамів при вихованні дітей підлікового віку. В матерів першого кластеру з більш вираженими дисфункційними схемами ми бачили від'ємну кореляцію «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» щодо суворості в вихованні виключенні позасімейного впливу та надавторитеті батьків. Тобто простежується скоріш ліберальний стиль виховання при більш вираженому прагненні матерів досягти високих стандартів виховання. В другому ж кластері, де є матері з менш вираженими дисфункційними схемами «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» проявляє себе через пряму кореляцію з надмірним авторитетом матері, придушенням агресивності дитини та мучеництвом роллю матері. Тобто ми бачимо швидше авторитарний стиль виховання. Таким чином перфекціонізм при вищому рівні вираженості дисфункційної схеми проявляється через намагання показувати ніби найвищі результати в вихованні; встановлювати високі стандарти для себе та дитини. Такі матері намагаються бути найдобрішими, найліберальнішими і прогресивними, надати дитині якнайбільше свободи й розуміння. А по другому кластеру цей самий копінг-стиль проявляється через таку ж сильну потребу в найвищих результатах але через прагнення бути найбільш авторитетними в очах дитини,

можливо також через стиль уникнення від виховання (багато часу приділяти роботі замість дитини, будувати кар'єру).

Ми за допомогою нашого дослідження виявили, що «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» впливає на причини контролюючої поведінки матерів дітей раннього підліткового віку, а також дослідили, що «Схема самопожертви» спричинює контролюючу поведінку матерів щодо дітей лише у випадку її високого впливу на життя особи. І це в принципі не є дивним. «Схема самопожертви» в принципі сама по собі не є деструктивною і вона часто зустрічається в здорових людей і може не нести якихось клінічних наслідків, за умови, що система підтримки людини є достатньо здоровою.

Висновки

В результаті теоретичного аналізу та експериментальної перевірки основних положень роботи щодо причин контролюючої поведінки матерів дітей-підлітків зроблено такі основні висновки.

1. На основі аналізу науково-психологічної літератури виділено основні напрями та підходи щодо проблеми контролю в психологічній науці. Встановлено, що батьківський контроль за дітьми звісно ж є одним з основних інструментів соціалізації та умов формування самосприйняття. Умовно контроль поділяється на відношення батьків до дисципліни і конкретний вираз цього через санкції (погрози, покарання, обмеження, стимуляція, осудливе ставлення). Будь-яка конкретна поведінка батьків займає місце між двома крайніми точками: від надання повної автономії до абсолютного підкорення волі батьків.

2. Проблема вивчення психологічних особливостей раннього підліткового віку та їх вплив на контролюючу поведінку матерів має велике практичне значення. З точки зору спеціалістів з вікової психології процеси фізичного та психологічного дорослішання дитини викликані змінами у взаєминах дитини з батьками. При цьому враховуючи нейрофізіологічні зміни мозку в підлітковому віці, ми розуміємо потребу в батьківському контролі саме для цієї категорії дітей, а також розуміємо потребу в сепарації і поступовому зменшенні материнського контролю і наданні дітям можливості самостійно приймати певні рішення. І основна задача при цьому знайти правильний баланс між потребою в контролі з боку батьків та потребою в самостійності дітей молодшого підліткового віку.

3. Проаналізувавши причини контролюючої поведінки, ми дослідили, що реалізація батьківських установок відбувається через їхню тривожність, невротичність, непослідовність, конфліктність. Тобто особистісні проблеми матерів дуже сильно впливають на проблемну поведінку в вихованні дітей. В

цілому тривожність, перфекціонізм і афективність складають найбільш типову тріаду відхилень в вихованні.

4. Досліджений зв'язок стилів виховання і потреби матерів в контролі дітей раннього підліткового віку. Батьківський контроль проявляється у різних стилях сімейного виховання в вигляді встановлення певних вимог до дитини, в виявленні строгості, у формі покарань і в типах відносин з дитиною. Загалом він впливає на розвиток особистості дитини, на формування її самосприйняття, на її відношення до себе та світу загалом.

5. Розроблено методологічні засади дослідження взаємозв'язку структурних компонентів різних емоційних проявів мамів щодо впливу дисфункційних схем на різні аспекти батьківсько-підліткових взаємин за допомогою опитувальників PARI (parental attitude research instrument), який використовується для вивчення відношення батьків (в першу чергу матерів) щодо різних сторін сімейного життя (сімейної ролі). Автори – американські психологи Е.С. Шефер и Р.К. Белл та опитувальника YSQ – S3 зі схемотерапії, розроблений Янгом і співавторами. Програма дослідження включає в себе опитування матерів підлітків з метою виявлення схожих психологічних патернів, що б свідчило про спільні риси контролюючих матерів.

6. В опитуванні брали участь 36 жінок, які виховують дітей, в тому числі й підліткового віку. Вікова категорія коливається в межах 30-45 років, матері належать до різного соціального статусу. Згідно з результатами кластерного аналізу за досліджуваними (метод к-середніх) є змога виявити дві групи (кластери) мамів. Зокрема з тих, кому притамані більш виражені дисфункційні схеми, коректно прокласифіковано досліджуваних 12 (33%); тим, кому притамані менш виражені дисфункційні схеми - 24 особи (67%).

7. Виявлено наступні взаємозв'язки за допомогою кореляційного аналізу. Щодо «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» по обидвох кластерах виявились кореляційні зв'язки. І це нам говорить про те, що

перфекціонізм присутній в більшій мірі в мамів при вихованні дітей підлікового віку. В матерів першого кластеру з більш вираженими дисфункційними схемами ми бачили від'ємну кореляцію «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» щодо суворості в вихованні виключенні позасімейного впливу та надавторитеті батьків ($r=-0,788$; $r=-0,652$ $r=-0,588$). Простежується скоріш ліберальний стиль виховання при більш вираженому прагненні матерів досягти високих стандартів виховання. В другому ж кластері, де є матері з менш вираженими дисфункційними схемами «Схеми надвисоких стандартів і гіперкритичності» проявляє себе через пряму кореляцію з надмірним авторитетом матері, придушенням агресивності дитини та мучеництвом роллю матері ($r=0,490$; $r=0,495$; $r=0,470$). Тобто, ми бачимо швидше авторитарний стиль виховання. Таким чином перфекціонізм при вищому рівні вираженості дисфункційної схеми проявляється через намагання показувати ніби найвищі результати в вихованні; встановлювати високі стандарти для себе та дитини. Такі матері намагаються бути найкращими, найліберальнішими і прогресивними, надати дитині якнайбільше свободи й розуміння. А по другому кластеру цей самий копінг-стиль проявляється через таку ж сильну потребу в найвищих результатах, але через прагнення бути найбільш авторитетними в очах дитини, можливо також через стиль уникнення від виховання (багато часу приділяти роботі замість дитини, будувати кар'єру).

По першому кластеру «Схема жертвовності» має обернену кореляцію з несамостійністю матері, потребою в сторонній допомозі, безпорадністю ($r=-0,663$; $r=-0,794$). Тому можна припустити, що придушення волі відбувається не через потребу робити це через якісь моральні настанови суспільства, а швидше керуючись власними переконаннями, можливо страхом самотності (коли дитина виросте і почне самостійно приймати рішення без потреби материнської допомоги). По другому кластеру, де є матері з менш вираженими дисфункційними особистісними схемами кореляційних зв'язків по даній схемі не виявлено.

8. Виходячи з результатів нашого дослідження, емпірично досліджено, що причини контролюючої поведінки матерів цілковито залежать від особистісних психологічних якостей самих матерів, від рівня задоволеності їхніх базових потреб. Таким чином виявлено, що чим сильніше в мамів проявляються дисфункційними схеми, тим менше вони намагаються контролювати своїх дітей і більше схиляються до ліберального стилю в процесі виховання. При цьому ж мами з менш вираженими дисфункційними схемами контролюють своїх дітей при цьому використовуючи скоріш авторитарні методи виховання. Але в будь-якому разі дисфункційні схеми пов'язані з потребою матерів здійснювати контролюючу поведінку. Тому що, як відомо, контролююча поведінка спричинена страхами, які є в кожній людині і які є сильнішими в людей з незадоволеними чи не до кінця задоволеними базовими психологічними потребами.

9. Отже, при роботі з мамами щодо задоволення їхніх базових потреб, по зменшенню тривожності, психоедукації щодо перфекціонізму і його впливу на причини здійснення контролюючої поведінки, ми маємо надію, що можливо було б якісно покращити клімат в таких сім'ях, де контролююча поведінка матерів дітей раннього підліткового віку призводить до певних труднощів в вихованні як для матерів, так і для дітей.

Таким чином обидві висунуті нами гіпотези підтвердились. Гіпотеза 1 - контролююча поведінка матерів викликана найчастіше їхніми власними деструктивними схемами, такими як «Схема перфекціонізму та гіперкритичності», а також «Схемою самопожертви». «Схема надвисоких стандартів і гіперкритичності» впливає на причини контролюючої поведінки матерів дітей раннього підліткового віку, а також «Схема самопожертви» спричинює контролюючу поведінку матерів щодо дітей лише у випадку її високого впливу на життя особи. «Схема самопожертви» в принципі сама по собі не є деструктивною і вона часто зустрічається в здорових людей і може не нести якихось

клінічних наслідків, за умови, що система підтримки людини є достатньо здоровою.

Гіпотеза 2 - матері за допомогою контролю вирішують свої власні незадоволені базові потреби в визнанні власної цінності, гідності, об'єктивній самооцінці, безумовній любові.

10. Наші рекомендації щодо уникнення контролюючої поведінки сформовано наступні. Бажання контролювати в тому числі і власних дітей має глибинні коріння, які дуже часто пов'язані зі страхами і тривогами щодо осудження з боку інших або зі схемою некомпетентності. Звичайно іноді це дуже допомагає в плані зробити все якомога краще, але може перейти в перфекціонізм. Така поведінка заважає нормальному спілкуванню з близькими людьми, не дає розслабитись і отримувати задоволення від життя. А діти взагалі не розуміють, чому весь час треба у всьому намагатись бути найкращим і чому не можна іноді просто отримувати задоволення від самого процесу виконання того чи іншого завдання. Контроль звичайно необхідний особливо в вихованні. Тут питання швидше стоїть не про саму потребу, а про ступінь його в родинно-батьківських стосунках. Якщо це призводить до частих конфліктів, то матерям слід замислитись над питаннями: «Чому так важливо контролювати саме цю ситуацію? Що дає контроль, що ви отримуєте завдяки цьому? Чи ви отримуєте саме те, чого прагнули? Якщо «відпустити» ситуацію, чи не з'явиться відчуття свободи? Те, що ви зараз намагаєтесь контролювати, це точно ваша справа? Що страшного станеться, якщо ви відмовитесь контролювати ситуацію? Чи дійсно наслідки настільки страшні?»

11. Ми рекомендуємо для зниження контролю спробувати:

- зосередитись на теперішньому;
- навчитись технікам майдфулнесу;
- прогулянки на природі;
- займатись фізичними вправами (йога, плавання, пілатес, релаксуючі види тренувань);

- можливо робота з психотерапевтом;
- завести щоденник і вести розклад справ щодо їх пріоритетності;
- слухати музику, малювати, читати;
- більше спілкуватись з позитивними людьми;
- повноцінно спати.

Ці рекомендації, на перший погляд, звучать банально, але насправді вони допомагають подивитись на потребу в контролі з іншого ракурсу та зняти зайву напругу.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие СПб.: Речь, 2004. 244с.
2. Арнц А. Схема-терапия: модель роботи з частками / А. Арнц, Г. Якоб. – Львів: Свічадо, 2014. 246 с.
3. Байярд Р. Ваш беспокойный подросток. Практическое руководство для отчаявшихся родителей / Р. Байярд, Д. Байярд. – Москва: Академический проект, 2015. 208 с.
4. Бендас Т. В. Гендерная психология. Учебное пособие / Т. В. Бендас., 2016. 431 с.
5. Блум Бенджамин. Пятьдесят современных мыслителей об образовании, от Пиаже до наших дней / Под ред. Джоя Палмера, М., «Высшая школа экономики», 2012 г., с. 147-150.
6. Боулби Джон «Привязанность» / Джон Боулби - Москва: Гардарики, 2003. 477 с.
7. Бриш К. Х. Терапия нарушений привязанности: От теории к практике. / Карл Хайнц Бриш. – Москва: Когито-Центр, 2012. 316 с.
8. Всё об изучении детско-родительских отношений с помощью методики ПАРИ (PARI) // Педагогика, 2016.
9. Гарднер Марго Early Childhood Education Centers and Mothers' Postsecondary Attainment: A New Conceptual Framework for a Dual-Generation Education Intervention Teresa Eckrich Sommer, P. Lindsay Chase-Lansdale, Jeanne Brooks-Gunn, Margo Gardner, Diana Mendley Rauner & Karen Freel, 2012.
10. Герман Д. Психологічна Травма та шлях до видужання / Джудит Герман. – Львів: ВСЛ, 2015. 416 с.
11. Дальто Ф. На стороне подростка / Франсуаза Дальто. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2016. 350 с.
12. Дальто Ф. На стороне ребенка / Франсуаза Дальто. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2015. 720 с.

13. Дональдс Вудс Винникот. «Разговор с родителями» / Дональдс Вудс Винникот - Москва: Класс 2012. 96 с.
14. Керол Двек, *Summary of Carol S. Dweck's Mindset: Key Takeaways & Analysis Paperback* – May 22, 2017.
15. Джекобсон Дж.Л. Секреты психиатрии / Джеймс Л.Джекобсон, Алан М.Джекобсон ; Пер. с англ.; Под общ. ред. акад. РАМН П.И.Сидорова. — М. : МЕДпресс-информ, 2007. — 2-е изд. — 576 с.
16. Є.Г, Ейдеміллер і В. Юстицкіс «Детская психиатрия» СПб.: Питер, 2005. 1120 с.
17. Эльячефф К. Затаенная боль. Дневник психоаналитика. Детский психоанализ. / К. Эльячефф, Н. Эйниш. – Москва: Институт общегуманитарных исследований, 1994.
18. Железков О. Невроз, причини виникнення, клінічна картина, психотерапія - Львів: ВСЛ, 2017.
19. Захаров А. И. Дневные и ночные страхи у детей / А. И. Захаров. – Санкт-Петербург: Речь, 2010. 313 с.
20. Захаров А. И. Происхождение детских неврозов и психотерапия. Неврозы у детей и подростков. Анамнез, этиология и патогенез / А. И. Захаров. – Санкт-Петербург: Каро, 2006. 672 с.
21. Ільїн Е. П. Психологія дорослості [Електронний ресурс] / Е. П. Ільїн – Режим доступу до ресурсу: <http://psychologis.com.ua/11-14.htm>.
22. Калдон Б. Девіантні аспекти розвитку людини / Б. Калдон, Б. Збоїна. – Острог: Острозька Академія, 2012.
23. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / Карабанова О. - Москва: Гардарики, 2008. 320 с.
24. Кифер Б. Как рассказать правду усыновленному или приемному ребенку Как помочь ребенку осознать свое прошлое / Б. Кифер, Д. Скулер. – Киев, 2009. 273 с.

25. Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. — К.: Освіта України, 2009. 288 с.
26. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. — Санкт-Петербург: Питер, 2016. 944 с.
27. Кузьмишина Т.Л. Современная зарубежная психология; *Journal of modern foreign psychology: Стили семейного воспитания: отечественная и зарубежная классификация*, 2014.
28. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання: навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. — Київ: Знання, 2016. 324 с.
29. Ленкевич И. Э. Анализ детско-родительских отношений по результатам опросника PARI в семьях с детьми, страдающими заболеваниями ЖКТ / И. Э. Ленкевич, А. В. Копытов. // Минский городской психоневрологический диспансер, БГМУ, 2015.
30. Мартін Ш. Когда жизнь выходит из-под контроля, сосредоточьтесь на себе / Шерон Мартін. // www.psychologies.ru, 2017.
31. Мурашова Е. В. Ваш непонятный ребенок / Е. В. Мурашова. — Москва: Самокат, 2011. 448 с.
32. Павлов В. П. Настольная книга родителей: 100 простых ответов на главные вопросы для мам и пап / В. П. Павлов. — Санкт-Петербург: Питер, 2009. http://loveread.ec/view_global.php?id=4942
33. Прашко Я. Когнитивно-бихевиоральная терапия психических расстройств / Ян Прашко. — Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2015. 1064 с.
34. Рубінштейн Н. Полный тренинг по развитию уверенности в себе [Электронный ресурс] / Ніна Рубінштейн. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: [https://www.e-reading.club/bookreader.php/91500/Rubshteiin -
_Polnyii_trening_po_razvitiyu_uverennosti_v_sebe.html](https://www.e-reading.club/bookreader.php/91500/Rubshteiin_-_Polnyii_trening_po_razvitiyu_uverennosti_v_sebe.html).
35. Оліфірович Н . І., Зінкевич-Куземкіна Т. А., Велента Т. Ф.. Психологія сімейних криз. - СПб.: Речь. - 360 с., 2006

36. Савчин М. Вікова психологія: навчальний посібник / М. Савчин, Л. Василенко. – Київ: ВЦ "Академія", 2017. – 368 с. – (3).
37. Свааб Дік. Ми — це наш мозок. Харків СПб.: видавництво Клуб сімейного дозвілля, 2016. 330 с.
38. Сергєєнкова О. П., Столярчук, О. П., Коханова, О. В. Пасєка Вікова психологія навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 296с.
39. Сігел Д. Вне зоны доступа. Как не потерять контакт с ребенком в переходном возрасте / Деніел Сігел. – Москва: Эксмо, 2016. 268 с.
40. Сігел Д. Воспитание с умом 12 революционных стратегий всестороннего развития мозга вашего ребенка / Д. Сігел, П. Б. Тіна. – Москва: Эксмо, 2014. 256 с.
41. Сігел Д. Растущий мозг. Как нейронаука и навыки майндсайт помогают преодолеть проблемы подросткового возраста / Деніел Сігел. – Москва: Эксмо, 2016. 272 с.
42. Стефан В. Оздоровлення стосунків / Веслава Стефан. – Львів: Свічадо, 2017. 78 с.
43. Хэлловэлл Э. Почему я отвлекаюсь. Как распознать синдром дефицита внимания у взрослых и детей и что с ним делать / Э. Хэлловэлл, Д. Рэйти., 2017. 390 с.
44. Клер Хілл С. Art of Conflict in Relationship [Електронний ресурс] / С. Клер Хілл, Конор МакКенна Conor McKenna – Режим доступу до ресурсу: www.lifeflows.org.
45. Шавель В. Тотальный контроль и беспощадная любовь [Електронний ресурс] / Валерия Шавель // психология и психотерапия. – 13.10.2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.therapy.by/articles/totalniy_kontrol_i_besposchadnaya_lyubov/ © Therapy.by
46. С. Ashton-James, K. Kushlev, E. Dunn «Parents reap what they sow child-centrism and parental well-being». Social psychological, 2019.

47. *Mother–Adolescent conflict in African American and European American families: The role of corporal punishment, adolescent aggression, and adolescents' hostile attributions of mothers' intent* CarolMacKinnon-LewisEric W.LindseybJames M.FrabuttcJessica CampbellChambersd *Journal of Adolescence* Volume 37, Issue 6, August 2014, Pages 851-861
48. Angela Lee Duckworth *The power of passion and perseverance* [Электронный ресурс] – Режум доступу до ресурсу: <https://www.english-video.net/v/ru/1733>
49. K.Rizzo, H. Schiffrin, M.Liss «*Insight into the parenthood paradox: mental health outcomes of intensive mothering*». *Journal of child and family studies*, 2013.
50. Maccoby E., Jacklin C. *The Psychology of Sex Differences*. – Stanford Univ. Press, 2014.
51. M. Wang, S. Kenny «*Longitudinal links between fathers and mothers harsh verbal discipline and adolescents conduct problems and depressive symptoms*». *Child development*, 2014.
52. *Parenting stress and parenting styles in mothers of ADHD with mothers of normal children* ShakilaYousefiaaAtefeh SoltaniFarbEbrahimAbdolahianb *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume 30, 2011, Pages 1666-1671.
53. Roberts E.R. et al. (1998) *Prevalence of psychopathology among children and adolescents*. *American Journal of Psychiatry* Frank J. Bruno. All rights reserved Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey Published simultaneously in Canada, 2002.
54. *Emotional availability in mothers with borderline personality disorder and mothers with remitted major depression is differently associated with psychopathology among school-aged children* Author links open overlay panel Dorothea Klucznioka Katja Boedekerb Catherine Hindi Attara Charlotte Jaiteb Anna-LenaBierbaumbDanielFuehrerbLuisaPaetzaKatjaDittrichbSabine C.HerpertzC.RomualdBrunnerdSibylleWinterbAndreasHeinzaStefanRoepkeeChristineHeimfFelixBermphohla *Journal of Affective Disorders* Volume 231, 15 April 2018, Pages 63-73.

55. *Maternal parenting styles and mother–child relationship among adolescents with and without persistent attention-deficit/hyperactivity disorder* Susan Shur-FenGaub1Jane Pei-ChenChangcd1
Research in Developmental Disabilities Volume 34, Issue 5, May 2013, Pages 1581-1594.
56. *Features Relation of Mother to Child with Autism Disorders. Author links open overlay panel* *European psychiatry*
N.G.PshukaL.V.Stukana *Volume 30, Supplement 1, 28–31 March 2015, Page 586.*
57. *Mothers and fathers of young Dutch adolescents with Down syndrome: Health related quality of life and family functioning Author links open overlay panel*
Jan PieterMarchalabHeleenMaurice-StamaA.S. Paulvan TrotsenburgbMartha A.Grootenhuisa *Research in Developmental Disabilities* *Volume 59, December 2016, Pages 359-369*
58. *Опросник «Измерение родительских установок и реакций» (PARI) [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: file:///Users/samvelian/Downloads/naru%20стен%202.webarchive.*

ДОДАТКИ

Додаток А. Кластерний аналіз за досліджуваними (метод к-середніх)

T-tests; Grouping: CLUSTER (Spreadsheet1)											
Group 1: 1											
Group 2: 2											
Variable	Mean 1	Mean 2	t-value	df	p	Valid N 1	Valid N 2	Std.Dev. 1	Std.Dev. 2	F-ratio Variances	p Variances
ed	11,33333	2,25000	3,625699	34	0,000933	12	24	10,37772	4,76628	4,74073	0,001624
ab	20,83333	2,41667	4,333995	34	0,000123	12	24	20,27015	4,12750	24,11794	0,000000
ma	12,83333	4,62500	2,319182	34	0,026527	12	24	11,32843	9,31484	1,47907	0,412202
si	7,83333	4,66667	1,015870	34	0,316866	12	24	10,86139	7,64806	2,01683	0,150642
ds	4,16667	0,16667	3,867212	34	0,000473	12	24	5,00606	0,81650	37,59091	0,000000
fa	13,16667	0,83333	4,101906	34	0,000242	12	24	14,45893	2,63202	30,17820	0,000000
di	10,50000	0,58333	2,833829	34	0,007683	12	24	16,90347	2,85774	34,98701	0,000000
vu	15,50000	0,91667	6,637988	34	0,000000	12	24	10,28238	2,55235	16,22955	0,000000
eu	18,25000	1,45833	5,333368	34	0,000006	12	24	14,77175	3,58717	16,95747	0,000000
sb	16,66667	1,41667	4,653993	34	0,000048	12	24	15,50562	3,46306	20,04746	0,000000
ss	44,08333	6,50000	6,616202	34	0,000000	12	24	26,05050	7,55271	11,89669	0,000001
ei	15,16667	2,58333	5,128490	34	0,000012	12	24	9,22283	5,52399	2,78755	0,036745
us	30,83333	11,29167	2,734349	34	0,009853	12	24	21,14381	19,75388	1,14568	0,747628
et	22,00000	8,87500	3,214497	34	0,002861	12	24	14,89356	9,54309	2,43567	0,069270
is	30,91667	6,04167	5,653433	34	0,000002	12	24	17,54712	9,03846	3,76897	0,007040
as	28,83333	3,91667	7,033548	34	0,000000	12	24	14,07663	7,32427	3,69376	0,007941
np	25,75000	4,50000	6,942604	34	0,000000	12	24	11,39478	6,97823	2,66638	0,045607
pu	21,83333	3,00000	5,384455	34	0,000005	12	24	13,69030	7,41913	3,40502	0,012728
1/	17,25000	17,54167	-0,415223	34	0,680587	12	24	2,30119	1,81729	1,60345	0,327246
2/	10,66667	11,37500	-0,750504	34	0,458114	12	24	3,05505	2,46387	1,53745	0,370007
3/	9,16667	9,16667	-0,000000	34	1,000000	12	24	2,82307	2,25864	1,56224	0,353355
4/	10,75000	11,00000	-0,277822	34	0,782832	12	24	2,63283	2,50217	1,10717	0,797969
5/	9,91667	9,25000	0,749124	34	0,458934	12	24	2,50303	2,52380	1,01667	1,000000
6/	14,33333	12,75000	1,310299	34	0,198878	12	24	3,70094	3,27374	1,27801	0,593603
7/	16,41667	14,20833	3,183616	34	0,003106	12	24	1,97523	1,95558	1,02020	0,920706
8/	9,33333	9,04167	0,323119	34	0,748584	12	24	2,22928	2,69426	1,46066	0,521692
9/	12,75000	10,83333	1,992921	34	0,054346	12	24	2,92715	2,61545	1,25255	0,620985
10/	11,41667	11,12500	0,338835	34	0,736817	12	24	2,42930	2,43726	1,00656	1,000000
11/	12,75000	11,66667	1,080194	34	0,287659	12	24	2,66714	2,91423	1,19387	0,786118
12/	11,50000	12,20833	-0,820009	34	0,417923	12	24	2,50454	2,41335	1,07700	0,839142
13/	12,08333	11,87500	0,216640	34	0,829784	12	24	2,46644	2,83323	1,31954	0,648412
14/	15,33333	13,45833	2,395607	34	0,022244	12	24	1,87487	2,35869	1,58269	0,432648
15/	13,16667	12,66667	0,671067	34	0,506711	12	24	2,20880	2,05715	1,15286	0,738508
16/	9,75000	9,08333	0,754988	34	0,455455	12	24	2,49089	2,50072	1,00791	1,000000
17/	12,58333	11,70833	0,977662	34	0,335147	12	24	1,97523	2,75806	1,94973	0,250016

Додаток Б. Результати порівняльного аналізу за показниками

Discriminant Function Analysis Summary (Spreadsheet1)
 Step 10, N of vars in model: 10; Grouping: CLUSTER (2 grps)
 Wilks' Lambda: ,07097 approx. F (10,25)=32,726 p< ,0000

N=36	Wilks' Lambda	Partial Lambda	F-remove (1,25)	p-level	Toler.	1-Toler. (R-Sqr.)
as	0,076603	0,926462	1,98436	0,171248	0,469659	0,530341
ss	0,071219	0,996504	0,08772	0,769546	0,417147	0,582853
vu	0,094386	0,751911	8,24859	0,008194	0,680971	0,319029
ei	0,093146	0,761919	7,81190	0,009825	0,375326	0,624674
ds	0,092983	0,763252	7,75458	0,010064	0,480336	0,519664
eu	0,110993	0,639405	14,09887	0,000927	0,225289	0,774711
si	0,083714	0,847762	4,48942	0,044216	0,525839	0,474161
fa	0,090703	0,782440	6,95135	0,014188	0,183511	0,816489
sb	0,087708	0,809160	5,89626	0,022704	0,291202	0,708798
pu	0,075967	0,934214	1,76048	0,196557	0,558091	0,441909

Додаток В. Результати дискримінантного аналізу

Classification Matrix (Spreadsheet1)			
Rows: Observed classifications			
Columns: Predicted classifications			
Group	Percent Correct	G_1:1 p=,33333	G_2:2 p=,66667
G_1:1	100,0000	12	0
G_2:2	100,0000	0	24
Total	100,0000	12	24

Додаток Д. Взаємозв'язок структурних компонентів різних емоційних проявів мамів щодо впливу дисфункційних схем на різні аспекти батьківсько-підліткових взаємин за допомогою кореляційного аналізу. Другий кластер

KLUSTER -2																			
Correlations (Spreadsheet)																			
Marked correlations are significant at p < .05000																			
N=24 (Casewise deletion of missing data)																			
Variable	Means	Std. Dev.	ed	af	rea	si	ch	la	ch	vu	su	sd	us	af	us	af	us	af	
ed	0.58333	2.85774	-0.100550	0.124712	0.214375	0.454885	-0.043470	-0.067438	1.000000	-0.016468	0.853457	0.527928	-0.183311	-0.099611	0.093668	0.471504	0.060716	0.461724	0.625729
af	0.91667	2.55235	0.022231	0.242811	0.278630	0.049743	-0.016468	0.243781	-0.074408	1.000000	-0.152256	0.023775	0.102750	0.228711	0.257481	0.524714	0.148800	0.046128	0.521811
rea	1.45833	3.98717	0.022251	0.015906	0.130885	0.471731	-0.088595	-0.134313	0.833457	-0.152256	1.000000	0.388452	-0.154371	-0.055768	0.021602	0.348479	-0.030116	0.358795	0.459317
si	1.41667	3.46306	0.1159381	0.139414	0.479145	0.380953	0.404911	0.029057	0.527928	0.023775	0.388452	1.000000	0.151288	-0.103282	0.269533	0.513412	0.589768	0.16272	0.620707
ch	6.50000	7.55271	0.620296	0.328913	0.321673	0.126452	0.183311	0.249336	-0.183311	0.103750	-0.124371	0.151289	1.000000	0.569995	0.372576	0.249434	0.365502	0.064449	0.001871
la	2.58333	5.52399	0.341004	0.271900	0.197090	0.344414	-0.099611	0.120613	-0.099611	0.228711	-0.021603	0.269533	0.163282	1.000000	0.725116	0.280286	0.152755	0.167820	0.194000
ch	11.29167	19.75388	0.093396	0.158420	0.342058	0.451031	-0.075460	0.551730	0.083889	0.257481	-0.021603	0.269533	0.372576	0.725116	1.000000	0.590225	0.433872	0.184907	0.380219
vu	0.87500	9.54308	0.037080	0.503507	0.021490	0.530731	0.248307	0.260513	0.471504	0.504714	0.348479	0.513412	0.249434	0.289286	0.500225	1.000000	0.682570	0.303116	0.830543
su	0.04167	9.03849	0.018933	0.012517	0.752648	0.028413	0.013700	0.068716	0.100000	-0.050116	0.069768	0.365502	0.152755	0.433872	0.568570	0.500000	0.170725	0.400895	0.2
sd	3.91667	7.32427	-0.103699	0.084480	0.020813	0.107170	-0.113900	-0.050330	0.497728	0.046128	0.325793	0.116772	0.054449	0.167820	0.184907	0.363116	1.000000	0.525730	0.1
us	4.50000	6.87823	-0.108930	0.189372	0.404178	0.359304	0.108832	0.307730	0.425729	0.532161	0.454937	0.620707	0.061871	0.194000	0.380218	0.433145	0.400000	0.525730	1.000000
af	3.00000	7.41913	0.253284	0.116425	0.203244	-0.175638	-0.086128	0.151404	-0.086128	0.506720	-0.072916	0.043988	0.433357	0.099723	0.028183	0.288256	0.217853	0.030425	0.157853
us	17.54167	0.18729	0.184382	0.443911	0.209387	0.338894	0.170927	0.261462	0.053720	-0.355417	0.200365	0.273485	0.191948	0.157723	0.284471	0.080257	0.417073	0.096001	0.007742
af	11.37500	2.46387	-0.119400	0.078024	0.257514	0.198428	0.140480	-0.050284	0.386627	-0.140004	0.309303	0.291723	0.061915	-0.123189	0.106662	0.114807	0.155457	0.464380	0.140347
af	9.16667	2.25894	0.101743	0.038945	0.081902	0.033559	-0.110022	-0.258417	0.267126	-0.170951	0.549703	-0.064850	0.208995	0.159137	-0.043040	-0.091109	0.200652	0.056089	0.048854
af	11.00000	2.50217	0.094787	0.134776	0.097029	0.120415	-0.085126	0.158444	0.189289	-0.164463	0.695299	0.471664	0.187752	-0.122670	0.088398	0.147488	0.063442	0.389076	0.311257
af	9.25000	2.52380	0.189142	0.308773	0.594735	0.179184	0.184466	0.018636	0.483278	0.002376	0.488227	0.418379	0.057834	0.077132	0.188168	0.388589	0.332030	0.509778	0.1
af	12.75000	3.27374	0.131162	0.069282	0.011332	0.464488	0.411188	-0.158425	0.341589	0.060543	0.827124	0.289799	0.254972	0.219368	0.262872	0.253623	0.203141	0.229126	0.288881
af	14.20833	1.95558	-0.287051	0.010334	0.116656	-0.073844	0.086227	0.096957	0.086227	0.060055	0.070328	0.249847	0.022078	-0.291475	-0.178345	0.031100	0.046024	0.162147	0.001244
af	0.04167	2.69420	-0.183078	0.103033	0.416434	0.234912	0.154819	-0.005109	0.471045	0.063750	1.544714	0.384827	0.114310	0.077900	0.017204	0.328674	0.126900	0.166425	0.382723
af	10.83333	2.61545	0.094199	0.090318	0.500284	0.323138	0.176451	-0.181066	0.338028	0.542261	0.230937	0.123027	0.151670	0.079246	0.023216	0.481630	0.175031	0.062037	0.363088
af	11.12500	2.43720	-0.212482	0.109949	0.304152	0.169687	0.251255	-0.098276	0.163882	-0.082128	0.177184	0.122342	0.218479	0.204988	0.242134	0.487032	0.064437	0.246005	0.157218
af	11.66667	2.91423	-0.118947	0.142175	0.261072	0.353883	0.034363	0.309671	0.316720	-0.160750	0.370243	0.321983	0.404222	-0.489556	0.117752	0.116095	0.379594	0.233038	-0.1
af	12.20833	2.41335	0.060332	-0.030533	0.307278	0.359786	-0.019380	0.089987	0.422890	-0.011178	0.214938	0.202454	0.153854	0.391634	0.484848	0.191820	0.036973	0.234699	0.220736
af	11.07500	3.03231	0.073306	0.182549	0.259238	0.491188	0.234924	0.037888	0.481817	0.298897	0.271117	0.329182	0.043884	0.293441	0.489888	0.088549	0.426583	0.077888	0.111281
af	13.45833	2.36869	0.175001	0.009880	0.179434	0.183500	0.229527	-0.034475	-0.041389	-0.037024	0.041203	-0.423838	0.064878	0.008020	-0.171882	0.070744	0.040058	0.020811	0.1
af	12.88887	2.05715	-0.106423	0.139862	0.402581	0.443238	0.448376	-0.171387	0.034514	-0.029382	0.180864	0.089188	0.051168	0.025507	-0.018002	0.066441	0.115269	0.102325	0.148486
af	9.08333	2.50072	0.086546	0.038813	0.288311	0.344783	-0.007888	-0.118700	0.747002	0.246593	0.519017	0.327189	-0.006208	0.024204	0.002881	0.444825	0.046526	0.171388	0.503079
af	11.70833	2.75808	-0.272035	0.226838	0.488334	0.139474	0.408684	0.368610	0.022525	0.083895	0.068043	0.338474	0.203540	-0.159572	0.051040	0.091880	0.227283	0.027083	0.041782
af	9.54167	1.81458	0.072035	0.003806	0.271185	-0.107976	0.324308	0.011998	0.071458	-0.210138	-0.082263	0.108934	0.272753	-0.207588	-0.178205	-0.125216	0.065931	-0.312205	0.058618
af	9.25000	2.23120	0.003044	0.092682	0.347138	0.254780	0.282526	-0.155476	0.448117	-0.171781	0.152029	0.378820	0.180604	0.005291	-0.051048	0.273110	0.174003	0.376486	0.287624
af	11.29167	2.86628	0.071881	0.054820	0.194805	0.209989	-0.021874	0.028540	0.493380	0.044078	0.569387	0.288218	0.173745	0.131579	-0.115152	0.088180	0.086181	0.182881	0.1
af	18.41667	1.66284	0.116053	-0.304552	0.181448	0.117158	0.209433	0.078620	0.028937	0.185307	0.115438	0.285136	0.153487	0.014961	0.182432	-0.088820	0.019000	0.027912	0.064098
af	9.83333	2.76101	0.089205	0.128445	0.323741	0.121438	0.075784	0.388644	0.025905	0.354948	0.362281	-0.212887	-0.204300	-0.156113	0.183688	0.035393	0.247967	0.221486	0.1
af	12.87500	2.88314	-0.242105	0.009588	0.507678	0.310588	0.368882	0.043025	0.541438	0.055397	0.430388	0.507088	0.079026	0.170915	0.288863	0.483112	0.300045	0.260003	0.500078